

B 1337

Eesti Põllutöö-kirjanduse Ühenduse väljaanne nr. 4

Rodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus

Dr. Aleksander Eizenschmidt

Tartus 1912

Eesti Põllutöö-kirjanduse Ühenduse kirjastus

Cesti Põllutöö-kirjanduse Ühenduse väljaanne nr. 4

Rodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus

Dr. Aleksander Eisenschmidt

Cartus 1912

Cesti Põllutöö-kirjanduse Ühenduse kirjastus

Õesti Kirjastuse-ühisuse „Postimehe“ trükk.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

95979

Gelsõna.

Gelolewad read ei paku mitte palju uut. Nendele, kes kodumaa põllutööstamise wooluga tuttawad on, on ka kaugelt suurem osa kõigist osatatud küsimustest tuttaw. Aga ma ei näinud ka mitte selles oma ülesannet, et midagi uut pakkuda. Sulge kätte wõtma sundis mind see asjalugu, et kodumaa põllutöö põhjalitumaks muutmise küsimustes eeskawaliselt praegu täieline korralagedus walitseb. Püüded on olemas. Tööle on asutud. Mitmes tööharus tehtakse palawitufarnaselt tööd. Kuid ühine eeskawapuudub. Ühise eeskawa puudumise tagajärjeks aga on, et töö, mida mitmel kohal wõi mitmes tööharus ühelgi kohal tehtakse, terve rahwatööga mitte igatord hääs kokkufõlas ei ole.

Tahetakse ükfitus tööharus töötades ja uuendusi läbi wiies effituste eest hoida, siis peab selge ülewaade kõigi tööharude ja selle kohta olema, kuidas need ükfitud tööharud teineteisega ühte sünniwad. On niisugune ülewaade ja selle ülewaate pääl põhjener töö eeskawa olemas ja on see eeskawa üleüldiselt õigeks ja täitmise wääriliseks tunnistatud, siis wõib selle järele julgesti tööle hakata, selles teadmises ja tundes, et terve rahwas ühe ehituse kallal töötab ja et iga kivi, mida eeskawaga kokkufõlas ehitusesse pistetakse, õigel kohal on.

Muidugi ei wõinud ma mitte wastutuist oma pääle wõtta, niisugust eeskawa kokku seada ja oodata, et seda üleüldiselt õigeks

tunnistatakse. Niisugune töö-eeskava, mis terve rahva töö kohta mõõduandew peab olema, nõuab enne kui teda üles seatakse üleüldist ja avalikku ühitasjalist läbiharutamist ja siis lõpulikku ühinemist.

Uga algatuft ühel wõi teisel kujul on tarwis. Ja eeskawa ülesseadmise algatuses on need read kirjutatud. Leiawad nemad hääd wastuwõtmist, sünnitawad nemad asja kohta waielusi ja wiirwad nemad lõpulikult ühise eeskawa ülesseadmisele, mille järele kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmist läbi wiia tuleks, siis on nende ülesanne enam kui täidetud.

Aleks. Gifenschmidt.

Tartus, 3. märtsil 1912.

Sisu.

Lehekülg.

Sissejuhatus. Põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimuse päeva-
korrale ilmumine. Küsimuse ühendamine väikekohtade asutamise
küsimusega. Larvidus mõlemaid küsimusi teineteisest lahutada.
Põllutöö põhjalikumaks muutmine kui laialifema väikekohtade
asutamise liikumise eeltingimine. Põllutöö põhjalikumaks muut-
mine tõstab väikekohtade elujõudu ja lubab kohtade suurus-
t vahendada. Põllutöö põhjalikumaks muutmine kiirendab ka
väikekohtade asutamise liikumist 1

**Mida nimetame põhjalikuks põllutööks ja kuidas muu-
dame kodumaa põllutööd põhjalikumaks?** Põllutöö
põhjalikkuse mõiste äratähtsustamine. Põllutöö põhjalikumaks
muutmise teed. Ettepanek nende töödega pääle hakata, mida
üksi ja oma talu piirides ära teha võid. Kõige päält tehtagu
need parandused ära, mis ennast paremini tasuvad 9

Maaharimine. Taimede nõudmised maaharimise kohta ja taimede
nõuetekohane maaharimine. Maaharimise riistade valik. Maa-
peeneks harimine. Talvekülma tähtsus. Bakterioloogiliste näh-
tuste tähtsus. Sügav maaharimine. Mospõhja kohendamine.
Tööjõuu kokkuhoidmine 14

Wäetamine. Wäetamise ülesanne ja tähtsus. Wäetamine lauda-
fönnikuga ja kunstlike wäetisainetega. Loomatoidu-wäljade
kunstiline wäetus. Kunstlike wäetisainete tarvitamise laienda-
mise tähtsus. Laudafönniku otstarbekohane hoidmine ja rawit-
semine. 19

Loomatoidu küsimus. Loomatoidu hulga suurendamine kui abi-
nõuu loomade arvu tõsta. Ristilheina wäljade lõikuse suuren-
damine wäetamise ja otstarbekohase seemnesegu walimise läbi.
Heina- ja karjamaad. Loomatoidujuurikad ja teised üheaastased
loomatoidu taimed. 22

- Maaparandus. Maaparanduse tarvidus põllul, heina- ja karja-
maal. Maaparanduse asjatundjad. Maaparanduse laen. Maa-
paranduse tööde kordasatamine ükshi ja üleaedsetega kokku liitudes.
Tarvidus ükshi pääle hatata 27
- Põllutaimede jordiwalik ja parandus. Sordi paran-
duse tähtsus. Selle küsimuse wälja arenemine. Parandatud maa-
joridid. Sordi parandajad. Seemnekaswatajate ühijused. Seemne
puhastamine, sorteerimine ja külw 31
- Karjapidamine ja piimatalitus. Karjapidamise suuren-
damine. Karjasaaduste-walmistamise jõuu tõstmine. Kontroll-
ühijused. Pulli-ühijused. Tõuküsimus. Kohalik maakari. Tõuu-
raamatu-ühijus. Loomakaswatus. Loomapidamine. Saaduste
turuletoimetamine. Ühispimatalitused ja nende keshijus. Sigade-
pidamine ja tapa-ühijused 34
- Miatöö. Miatöö kui abinõu, et ülearuft töäjõudu ära tarwitada.
Mawilja-ühijused 37
- Ühistegeuus kui abinõu põllutöö põhjalikumaks
muutmiseks. Ühistegeuuse ülesanne. Laenu- ja hoiu-ühi-
jused kui majanduslise jõuu regulatorid. Laenuajutuste kesh-
korraldus. Maaparanduse-laenu kapital. Ühijused, mille üles-
andeks talituse tulude wähendamine on. Majanduse-ühijused.
Puudused, mis põllutöö tarbeainete kättemuretssemisel eraette-
wõtjate läbi on: lahkuminewad huwid; tarwituse wäärtus;
kaubitsemise wäärtus; ühenduse puudumine tarbeainete walmis-
tajatega, ja wõimetu olek nende wastu. Tarvidus, et põllu-
mehed tarbeasjade walmistamise kohta mõjule pääseks. Majan-
duse-ühijuste sellekohased ülesanded. Keshijuse tarwidus. Uju-
tine keshkorraldus. Majanduse-ühijuste wõrgu täiendamine.
Majanduse-ühijuste töödawus. Kurjad nähtused erakaupluse
jüstemis. Põllusaaduste müügile toimetamine majanduse-ühi-
juste kaudu. Kaubatarwitajate-ühijused. Masinatarwitajate-ühi-
jused. Raamatupidamise-ühijused. Kontroll-ühijused. Pulli-ühi-
jused. Ühijused, mille ülesandeks saaduste walmistamise wilja-
kamaks muutmise on. Maaparanduse ja maaomandamise ühi-
jused. Seemnekaswatajate ühijused ja teised taimekaswatus
tõstmiseks määratud ühijused. Loomapidamise tõstmiseks ja
loomasaaduste müügile toimetamiseks määratud ühijused. Kas-
fused ühistegeeliste korralduste elussekutsumise juures. Ühistege-
uus kui omaabi korraldus tarwitab laialist osawõtmist ja oma-
abi põhjusmõttele ustarwaks jäämist 38

Põllutöö = hariduse küsimus. Põhjaliku kutsehariduse tähtsus ja tarvidus. Põllutöökoolid. Põllutöökursused. Eneseharimise pääle tuleb kõige suuremat rõhku panna. Põllutöö kirjandus ja ajakirjandus. Kirjanduse vähene tarvitamine põllumeeste poolt. Kirjandust tuleks elavamalt tarvitada. Piisaded põllutöökirjandust täiendada ja laiendada. Põllutöökursused kui eneseharimise abinõu. Põllumeestefestivid. Õpereiivid. Kodune nõuandmine instruktorite läbi. Põllutöökoolide elusse kutsumine on ainulikul tarvilik; ajuti võiks nende aset alalised pitaajalised põllutöökursused täita	52
Lõpufõna. Põllumehe isiku ümber keerleb kõik	62

Sissejuhatus.

Rohkem kui kolm aastat on sellest mööda, kui põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus kodumaal päewakorrale tõusis.

Küsimus, mille ülesõõtjaks J. Tõnisson oli, leidis üleüldiselt wastutaja ja warsti seisis põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus forra wõi paar peaaegu iga kodumaa põllumeeste seltsi koosoleku päewakorral. Nähtawasti oli pind selleks küps, et kodumaa põllutöö põhjalikumaks tegemist täiel hool käpile wõtta; muidu ei oleks küsimust mitte nii üleüldiselt harutama hakatud.

Kui meie aga praegu, warsti nelja aasta pärast, ringi waatame, siis peame tunnistama, et meie kõneloiwas sihis mitte liiga kaugele jõudnud ei ole. Tööd on ju waheajal küllalt tehtud. Üksikud talupidajad on omad kohad palju paremale järjele seada suutnud ja töötawad selles sihis edukalt edasi. Seltsides ja ühifustes on mitmel põllul palju ülesehitawat tööd ära tehtud. Meie oleme kahtlemata oma jagu edasi jõudnud. „Põllutöö põhjalikumaks muutmise“ üle kõnelakse ka täna weel rohkesti. Küsimuse nimetus on igapäewaseks saanud, ilma et see üleüldiselt selge oleks, mida selle all mõista tuleb. Kõik harutusjed „põllutöö põhjalikumaks muutmise“ kohta ei ole mitte nii kaugele wiinud, et üle terve kodumaa läbi harutatud elulises küsimuses ühiseid sihtisid üles oleks seatud, mille kättesaamise kallal jällegi terve kodumaa põllumehed ühelmeel selgi ja kawakindlalt töötaks, teades, kuhu nemad püüawad ja mida nemad kätte saada mõtlewad.

Ühiste sihtide ülesseadmine ja ühise kawa järele töötamine on aga eeltingimiseks, et meie põllutöö maa = wõdi rahwa = põllutöö üleüldise midagi suurt ära teha suudaks.

Küsimine kipub keele pääle, mis dieti selle põhjuseks on, et küsimuses, mida omal ajal igal pool elawalt harutamise alla wõeti ja mille puudutamist meie ka täna weel nii sagedasti kuuleme, kolme ja poole aasta jooksul dieti mitte kuigi kaugele ei ole jõutud.

Ma ei eksi wist mitte, kui selle nähtuse põhjuseks seda asjalugu loen, et küsimuse päewakorrale kiskumiseist saadik põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimust lahutamata ühendusesse ühe teise küsimusega on wiidud, nimelt wäikekohtade asutamise küsimusega. Selle juures on terve asi niisuguse kuju saanud, nagu oleks wäikekohtade asutamine põllutöö põhjalikumaks muutumise wastu = waidlemata eeltingimiseks. Kuna aga wäikekohtade asutamisel rohkesti wäliseid raskusi ees on, nii et selles mõttes seni mitte midagi ära teha ei ole suudetud, on ka terwes põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimuses teatawat seisakut, jõuetust ja abita olekut tunda. On nagu ootama jäädud, kuni laialisem wäikekohtade asutamine maad wõtma hakkab ja põllutöö põhjalikumaks muutmisele põhja paneb. Otseskohtene wõimalus põllutööd põhjalikumaks muuta on enamwähem kase silma wahela jäänud.

Meie saaks tähendatud raskusest aga ühel hoobil üle, kui meie mõlemad küsimused: wäikekohtade asutamise ja põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimuse teine teisest lahutaks.

Wäikekohtade asutamist wõib põllutöö põhjalikumaks muutmise mõõda = pääfemata eeltingimiseks ainult jääl lugeda, kus terve maa täiesti suurpõllupidajate käes on, wõdi kus wahemalt wäikepõllupidamine suurpõllupidamise kõrwal nii tähtsusetu on, et tema terve maa põllutööle mingisugust wärwi anda ei suuda. Niisugustel tingimistel oleks suurema hulga wäikekohtade asutamine kahtlemata eeltingimiseks, et põllutööle teed suurema põhjalikkuse poole awada.

Meie kodumaal on aga seisuford sootu teine. Meil on jebawõrd rohkearwuline wäikepõllupidamine olemas, et põllutöö põhjalikkuse aste wäikepõllupidamise juures terve maa põllutöö põhjalikkuse kohta enam-wähem mõõduandew on.

Niijugustes oludes muutub waheford wäikekohtade asutamise ja põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimuse wahel. Wäikekohtade asutamine ei ole mitte enam nii wastuwaidlemata põllutöö põhjalikumaks muutmise eeltingimiseks, waid ühte küsimust wõib wäga hästi teiseft lahuse käsitada. On iegi wõimalik, et waheford tähendatud kahe küsimuse wahel niijuguseks kujuneb, et ümberpöörduft põllutöö põhjalikkuseks muutmist wäikekohtade asutamise eeltingimiseks lugema peab.

Üksiku koha suurusel üles- ja allapoole on ju iffa omad piirid. Need piirid on mitmesugused, selle järele, mis sugusel põhjalikkuse astmel kohapidamine on. Wida põhjalikum kohapidamine on, jeda wäiksem wõib koha suurus olla, ilma et koht ise oma iseseiswust kaotaks. Kui meie nüüd aga filmas peame, et üksik koht oma pinna wäikfugega mitte otsekohe ka oma tarwilikku majapidamise põhjalikkuse astet ühes ei saa, waid et üksiku koha põhjalikkuse aste pääasjalikult selle järele kujunema peab, misjugusel põhjalikkuse astmel terve maa põllutöö ja terve rahwa kultura on, siis peame tunnistama, et mitte igaford põllutööd lihtfalt selle läbi põhjalikumaks muuta ei saa, et palju wäikfeid, wõib olla liiga wäikfeid, kohte juurde asutatakse.

Seisuford on wäga hästi mõeldaw, et wäikfemate kohtade juurdeasutamine alles selle läbi wõimalikkuseks saab, et terve maa põllutöö põhjalikkuse astet tõstetaks. Wäikekoht, mis makswa põhjalikkuse astme juures oma wäikfuge pärast weel mitte iseseiswalt elujõuuline ei ole, wõib elujõuuliseks saada, kui terve maa põllutöö põhjalikkuse aste tõuseb. Ja sel teel on **põllutöö põhjalikumaks muutmine** laialisema wäikekohtade asutamise liikumise **eeltingimiseks**.

Ma ei wõi teisiiti, kui pean seisukohale asuma, et meie kitsamal kodumaal seisuford praegu pääjoontes niiugune on.

Walitsewa suurpõllupidamise kõrwil on meil wäikepõllupi-
damine olemas, mis küll palju rohkearwulisem wõiks olla, mis
aga siiski nii hästi tema all olewa pinna kui ka temas tegewu-
sel olevate inimeste arwu poolest küllalt tugew on, et põllutöö
põhjalikumaks muutmist läbi wiia, ilma et selle juures enne, kui
põhjalikumaks muutmine pääle wõib hakata, tarwis oleks suure-
mal hulgal wäikekohte juurde asutada.

Peab tunnustama, et laialijem wäikekohtade asutamine enne
kui põllutöö põhjalikumaks muutmine weel mitte täies hoos käi-
mas ei ole, osalt õige kardetaksegi wõib minna. Kõik lii-
kumised põllutöös nõuawad aega, ka põllutöö põhjalikumaks
muutmine. Asutatakse nüüd suuremal hulgal wäikekohte juurde,
mis oma suuruse järele tõsiselt elujõuulised alles kõrgema põhja-
likkuse astme juures olla wõiwad, siis wõib nende käsi enne, kui
sellele põhjalikkuse astmele jõutakse, waheajal juba wäga halvasti
käänud olla. Tahetakse neid aga igatahes päälwee hoida, siis
peawad kohad suuremad olema, kui meie seda juba lähemagi
tulewiku soowitatud arenemist silmas pidades soowitawaks loeme.

Meie ei tohi ennaft mitte üksikuteft nähtustest petta lasta,
kus mõni paar wõid mõni tofingi wäikekohte asutati ja ajunikkude
käsi praegu hästi käib. Nii kaua, kui wäikekohtade asutamisi
ainult üksikutel harwadel juhtumistel ja siiski wäikesel arwul ette
tuleb, lähewad kohad ifka kõige südikamate, kõige ettewõtlikumate
ja kõige tublimate töömeeste kätte. Need wiinwad alguseft jaadid
koha kõrgemale põhjalikkuse astmele kui maa=põllutöö muidu on.
Nii jõuawad nemad seijuforra raskustest üle. Seda ei sunda keft-
miste annete, keftmise ettewõtlikkuse ja keftmise tööhoolega wäike-
kohapidajad mitte. Nende arw on aga tulewaste wäikekohapida-
jate hulgas kõige suurem. „Keftmised“ põllumehed wõiwad oma
kohte ifka ainult sellele põhjalikkuse astmele tõsta, nagu seda terwe
maa põllutöö nende ümber on. Maa=põllutöö seijuford on nende
saatuse kohta mõõduandew. Ainult lootus tulewiku pääle ei aita neid kaugele. Kaugelt suurem hulk
tulewastest wäikekoha pidajatest asub wäikese waranduslike
jõuga tööle. Uuesti asutatud koha korraldamine nõuab mõne
aasta aega ja suurt kulu. Ettewõttega hääle lõpule jõuda on

ikka ainult siis lootust, kui võrdlemisi kõrgel järjel seisew maa-põllutöö uuele asujale teed näitab, kuidas põhjalikku põllutööd teha ja kui ühtlasi kõik korraldused käimas on, et niihästi kõik tarbeaineid kasulikult muretseada, kui ka kõik saadusi kasulikult turule toimetada ja ka tarbekorral tarwis minewat laenu hõlpsasti muretseada võib. Kõike seda leiame aga ainult jääl, kus terve maa põllutöö niihästi tehniliselt kui ka korraldusliselt võrdlemisi kõrgel põhjalikkuse astemel seisab. Minu arvates ei ole meie kodumaa praegusel filmapilgul weel mitte selleks küllalt ettevalmistatud, et laialisem väikekohtade asutamine otsekohe maad võiks võtma hakata, kuna põllutöö põhjalikumaks muutmist kui maatükeldamise tagajärge võiks ootama jääda. Niihästi üks kui teine küsimus nõuab arendamist, aga peetagu silmas, et praegune seisukord seda nõuaks, et jääl, kus üks samm väikekohtade asutamise korralduses astutakse, palju rohkem weel tarwis on põllutöö põhjalikumaks muutmise hääks ära teha.

Need wanemad tegelikud põllumehed, kes koosolekul, kus väikekohtade asutamise küsimus päewakorral seisis, oma häält selle wasta tõstnud, on ikka hurjutada saanud. Minu arvates mitte täie digusega. Nemad on ainult ühele liialdusele teijega vastu astunud. Kuna ühelt poolt tormiliselt suuremate kohtade jaotamist nõutakse, astutakse teiselt poolt sellele seisukohale risti vastu ja ei taheta temale teine kord digust anda enuast awaldadagi. Ma ei usu mitte, et alleshoidlikud wastuwaidlejad, nagu seda nendele harilikult ette heidetakse, ainult sellepärast oma häält tõstavad, et nendel enestel suured kohad käes on ja nemad nende lõhkumist kardavad. Sagedamini sunnib neid häält tõstma küll äratundmine ja kindel usk, et liiga väike koht perekonda mitte auusasti ära toita ei suuda. Selle juures on nendel teatas mõttes täiesti digus. Wiga, mis nemad teewad, on aga see, et nemad koha juurust mõõdupuuga mõõdavad, mis pisut wäga endisest ajast pärit on. Nemad ei suuda sellest mitte aru saada, et kodumaa põllutöö wahel ajal palju põhjalikumaks muutunud on ja et selle tagajärjel praegusel ajal ka palju väiksemad kohad juba elujõulised on, kui wahest paarikümne aasta eest. Kui seda silmas pidada, peaks waielusjed ainult selle ümber keer-

ema, mis suguse mõõdupuuga koha suurus praegusel ajal mõõta tuleb, mis sugune mõõdupuu lähemas tulevis asjatohane oleks ja mida jelles mõttes ära teha võiks ja ära teha tuleks, et väikekohtade suuruse mõõtu võimalikult ruttu vähendada võiks.

Uga just viimast küsimust põhjalikumale läbikatsumisele võttes peame otsusele jõudma, et põllutöö põhjalikumaks muutmise esimeheks ja tähtsamaks eeltingimiseks on, et tuntuwat kohtade suuruse vähendamist võimalikuks teha.

Ma paluks minu sõnades mitte nõnda aru saada, nagu loeks mina väikekohtade asutamist küsimuseks, mida praegusel ajal kõrwale jätta, wõi ainult edasi lükatagi võiks. Just selle wastu loen ma seda küsimust üheks põlewamatest päewaküsimustest. Ma olen juba ammu enne seda, kui põllutöö põhjalikumaks muutmise ja väikekohtade asutamise küsimust awalikult harutama hakati, kindlasti jessel seisukohal olnud, et meie oma kõige suuremaid tulewikulootusi ainult kõrgel põhjalikkuse astmel olevate väikekohtade pääle rajada võime. Uga nii siis, kui nüüd olen ma põllutöö põhjalikuks muutmist esimeheks ja lähemaks ülesandeks lugenud ja sellele alles järgneks väikekohtade asutamine. Juba 1902. aasta lõpul olen ma selle seisukoha ära tähendanud, kuna näidata püüdsin, et meie pääletungiwast põllutöö kitsikusest ainult siis pääseda võime, kui meie oma põllutööd põhjalikumaks muudame¹⁾. Ühtlasi soowitan, mitte maa juurdeostmise läbi, nagu see mitmel pool wiisiks oli, waid haritud pinna sügawamaks muutmise, s. o. põhjalikuma harimise läbi oma seisukorra parandamiseks tööd teha²⁾.

Kohtade vähendamist ei usaldanud ma sel ajal weel mitte soowitada. Pidi sellega leppima, et kohtade suurendamist ekslikuks tunnistada.

Waheajal on seisukord põhjapanewalt muutunud. Kes kandis siis Cestis põllumeeste hulgas teadmisi põllutöö kohta laiali,

1) A. L. E. J. G. E. n. s. j. m. i. d. t., Loomatoidu naerid, nende tähtsus ja kaswatamine. Tartus 1903, lehekülj 8 ja edasi.

2) Säälfamas lhf. 15.

mida praegu paarikümmend instruktori teevad? Kes väikepõllupidajate hulgast teadis siis palju sellest, et loomatoidu hulka juurikate ja segaheina kasvatamise läbi tuntavalt tõsta võid? Kes aimas seda, et meil täna juba Gestis mõnikümmend ühispiimatalitust käimas on, mis alles piimale ja sellel läbi ka loomatoidule ja maale, mis loomatoitu kasvatab, õige väärtuse annavad. Kes võis siis „Põllutöölehe“ toimetusesse astuda, et maaparandajad välja kutsuda ja teda odava hinna eest kõrgewäärtuslist tööd teha lasta? Kes võis siis selle juures julge olla, et esimesel, noorekesel Tartu Gesti Laenu- ja Hoiu-Ühijusel nii suur tulewik ja nii palju järeltulijaid on? Kes võis siis palju aimata, et majanduse ühijuste asutamise liikumine täna juba nii kindlal alusel on? Ja waewalt võis siis seda kindlasti ette arvata, et meie väikepõllupidajate talutöö nii lühikese aja jooksul nii palju põhjalikkuse poole muutub, kui see tööpoolest sündinud on. Siis oli ju veel isegi see midagi iseäralikku, kui üks wõi teine taluomanik wilja masinaga peksis.

Kõik, mis wiimase aastakümne jooksul sündinud on, on selgest tunnistuseks, et meie põllutöö tuntavalt põhjalikumaks muutunud on.

Selle tagajärjel on täna ka kaugelt väiksem kohaüksus juba elujõuline, kui 10 aasta eest ja meil on küllalt põhjust, väikekohtade asutamise küsimust mitte ainult harutamisele wõtta, waid tõsiselt katsuda, selles mõttes ka tegelikult midagi ära teha. Ekslik on ainult laialiselt maad wõtnud waade, nagu ei wõiks põllutöö põhjalikumaks muutmise eest enne palju juttu olla, kui laialine väikekohtade asutamine korraldatud ei ole.

Just selle wastu wõiks meie väikekohtade asutamises palju rutemini ja palju kindlamini edasi jõuda ja ühtlasi algujast saadik palju väiksema koha suurusega päale hakata, kui meie kõige päält põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimuse lipu päale kirjutaks, selles mõttes täie hooga töötaks ja sellel põllul nii ruttu edasi minna katsuks, kui wähegi wõimalik.

Iga samm, mida meie selles mõttes edasi jõuame, tähendab väikekohtade elujõu tõstmist, iga rubla, mida meie põh-

jalikuma põllupidamise läbi wafamaa päält rohkem sisse wõtta mõistame, lubab wäikekoha pinda wähendada ja sellega nende kohtade arwu suurendada. Ja see on ju meie lõpufiht, et meie rahwaliikmete käes wõimalikult rohkearwulijelt elujõuulisi wäikekohte oleks.

Meie aeg nõuab meilt palju. Ka wäikekohtade asutamise mõttes on meil juured ülesanded täita. Selle pääle põhjenewad kõik meie tulewikulootused. Ja just, et wäikekohtade asutamist wõimalikult kiirendada, nõuaks mina, et meie mitte enam põllutöö põhjalikumaks muutmiseft wäikekohtade asutamise teel ei kõneleks, waid — kui juba mõlemaid küsimusi teine teisest lahutamata käsitama peab — laialise wäikekohtade asutamise wõimaluse loomisest ja kindlustamisest põllutöö põhjalikumaks muutmise abil.

Minu arwates on praegusel filmapilgul kaugeft kergem, põllutöö põhjalikumaks muutmise mõttes midagi otsekõhe ära teha kui wäikekohtade asutamise mõttes. Enne, kui wäikekohtade asutamist tõesti laialisemalt ette wõib wõtta, on weel palju eeltööd teha ja palju raskusi wõita. Wõidetaw on kõik, nõuab aga oma jagu aega. Tõestuseks kõige selle juures on aga see asjalugu, et meil praegu kaugeftgi weel mitte wäikekohtade asutamise mõtte üleüldiselt igale rahwa liikmele lihase ja luuse tunginud ei ole. Ei saada kaugeftgi weel mitte aru, kui eluline see küsimus on. See kõik on aga ainult sellepärast wõimalik, et meie põllutöö põhjalikkuses weel mitte küllalt kaugele jõudnud ei ole. On meil aga enne kõrgemale põhjalikkuse astmele tõstatatud maa-põllutöö läbi wäikekohtade elujõud kaswanud, siis kaswab ka tarwidus nende järele. Suureks kaswanud tarwidus otsib ka palju kergemini teesid enese täitmiseks, kui meil see praegu wõimalik on, kus tarwidus wäikekohtade järele weel mitte jõuaks ehk wõimaks kaswanud ei ole.

Meie peame kõik tegema, mis wõimalik, et wäikekohtade asutamist elustada, tähtsaks ja kõige lähemal seiswaks abinõuks oleks aga põllutöö põhjalikumaks muutmise.

Mida nimetame põhjalikuts põllutööks, ja kuidas muudame kodumaa põllutööd põhjalikumaks?

Põllutöö põhjalikkus ei ole mitte mõiste, mis kindlasti ära oleks piiratud. Just selle vastu on meil põllutöö põhjalikkusest juttu tehes õige *w e n i w a* ja ühtlasi muutliku mõistega tegemist. Teaduses nimetatakse majapidamist põhjalikuks, kus talitusekapital põhjustkapitaliga või pinnaga võrreldes suur on. Klimatiliste ja geografiliste tingimiste, majandusliste ja poliitiliste olude ja mitmesuguste muude mõjundite järele võib aga talituse kapitali suurus väga mitmesugune olla. Kõigest sellest järgneb, et põllutöö põhjalikkus ifka ainult *w ö r d l e w* mõiste on, mis päälegi ajaga muutub. Majapidamise viisi, mida paarikümne aasta eest põhjalikuks lugema pidi, ei või täna selleks mitte enam nimetada. Mõndasama ei või meie seda mitte voodata, et need majapidamise viisid, mida meie täna kui kõige põhjalikumaid tunneme, mõnekümne aasta pärast veel põhjalikkude majapidamise viiside hulka käiks.

Üleüldse on majapidamise põhjalikkuse aste seda madalam, mida rohkem loodust talitada lastakse, ilma et inimene selle pääle oma mõju katsuks awaldada. Mida rohkem inimene aga looduse tegemise pääle oma mõju katsub awaldada, mida rohkem tööd ja warandust selleks ära kulutatakse, et loodusel suuremaid saatsid käest ära võita, seda põhjalikumaks muutub põllutöö.

Põhjalikumaks majapidamises teatakse pinnaiüksuse kohta arwastult rohkem tööd, tarvitatakse rohkem ja täielikumaid tööriistu, peetakse rohkem loomi ja kulutatakse rohkem wäetisaineid ja looma-

toitu ära kui vähem põhjalikus majapidamises. Võitused ja looma jaaduste saagid on põhjalikumas majapidamises suuremad.

Kõige selle juures on aga mõeldav, et majapidamises, kus põllutöö tehniliselt väga kõrgel põhjalikkuse astmel on, ta s u w u s mitte suurem ei ole või koguni väiksemgi on, kui tehniliselt vähem põhjalikus majapidamises. See võib dige kergesti juhtuda. K u l u d lähewad igatahes põhjalikus majapidamises palju suuremaks kui vähem põhjalikus. Kuna meie ühtlasi küll iseenesest mõistetawaks loeme, et ka üleüldised saagid põhjalikumas majapidamises suuremad on, tuleb ometi silmas pidada, et see rohkesti osawuist ja asjatundmist nõuab, põhjalikku majapidamist nõnda juhtida, et suuremate kuludega kätte saadud suuremad üleüldised saagid ühtlasi ka suuremat tasuwuist kindlustawad.

Tasuwuse suuruse ja kindluse järele võiks meie üfikuid majapidamisi majandusliselt põhjalikumateks ja vähem põhjalikkudeks nimetada.

Lihtruse ja lüheduse pärast olen eelolewates ridades neid mõlemaid põhjalikkuse mõisteid s. o., tehnilise põhjalikkuse mõistet ühelt poolt ja majanduslise põhjalikkuse või tasuwuse mõistet teiselt poolt ühendanud ja nimetan lühidalt põhjalikuks seda majapidamist või majapidamise wiisi, mis tehnilise põhjalikkuse juures ühtlasi ka majandusliselt põhjalik s. o. t a s u w on. Kõik need mõimalused, kus tehniliselt kõrgele aetud põhjalikkus oma kulujid mitte enam tasuda ei suuda, jätan tähele panemata. Kead ei ole sagedasti sugugi mitte hurvitujeta, majandusliselt ei ole aga töowiisidel, mis ennast mitte ei tasu, mitte eludiguist.

Pääle selle olen põhjaliku põllutöö nimetuist nii wiisi tarwitunud, et tema weel ühte mõistet sisaldab, mis harilikult tehnilise põhjalikkusega käsi-käes käib, s. o. wiljakust. Meie nõume oma „põhjalikult“ põllutööst kõige päält wiljakust, sest et meie püüded ju sinna käiwad, kuulal kodumaa pinnal mõimalikult juurt rahwahulka mitte ainult ära elatada, waid ka kõrgemale kultuurjärjele tõsta. Wiljakas põllutöö peab sellele aineliise aluse andma. Suurpõllupidaja seab tasuwuse ja seda omalt isiklikult seisukohalt ette otja. Temal võib suur maatükk ka

wäga wäikese wiljakuse juures suurel määdul tajuw olla, kui temal forda läheb, talituse kulufid sedawõrd alla rõhuda, mida ta kõige päält selle läbi kätte saab, et ta võimalikult wäiksele inimeste hulga le wõib ja leiba — ja wiimast võimalikult napilt — annab. Meie nõuame haritawast maast aga kõige päält wiljakust. Meie nõuame, et sellesama pinna pääl võimalikult rohkesti inimesi tööl oleks ja nendel selle juures võimalik oleks, ka tublisti jõõnud olla. Ja kui meie suurpõllupidaja wiisi jeda kõike talituse kuludeks loeme, mida need inimesed, kes isiklikult maal põllutööd teewad, oma olemiseks ja elamiseks ära kulutawad, siis näeks meie hääl meelel, et nendel võimalikult rohkesti kulutada oleks, kui jeda aga kulturaliselt kulutatakse.

Mii sijal dab selles kirj as põllutöö „põhjalikkuse“ nimetus, kui midagi muud juurde ei ole lisatud, niihästi tehnilise põhjalikkuse, kui ka wiljakuse ja tajuwuse mõistet.

Kui meie müüd selgusele jõuda tahame, mida meil teha tuleks, et kodumaa põllutööd „põhjalikumaks“ muuta, siis ei saa meie jeda mitte hästi teisiti teha, kui üksikuid tööharusid üksikult läbi harutades ja järele katfudes mida igas üksikus harus põllutöö põhjalikumaks muutmise mõttes ära wõid teha.

Kõige selle juures ei tohi meie aga mitte unustada, et terve põllutöö mitte ainult kogu teine-teise kõrwal olewaid üksikuid iseisewaid tööharusid ei ole, kus ühte haru edendada wõi hooletusesse jätta wõiks, ilma et see ka teisi harusid puudutaks. Kõik tööharud on teine-teisega organilises ühenduses ja ühe edendamise wõi hooletusesse jätmine ei wõi ka teiste pääle mitte mõjutaks jääda. Tahame oma terve põllutöö põhjalikkust tõsta, siis peame igas harus edasi saada katfuma. Teadagi omandawad selle juures üksikud harud suurema tähtsuse, sest et nendel põllutöö wiljakuse pääle suurem mõju on, kuna teiste harude tähtsus enam warju jääb. Kindlasti wõime aga terve maa põllutöö põhjalikumaks muutmisest ikka ainult siis kõnele da, kui meie põllutöö vähemalt kõigis tähtsamates harusdes tuntawalt põhjalikumaks on muutunud.

Igas üksikus põllutööharus wõi küsimuses tuleb meil weel ühte filmas pidada. Ainult üksikutes küsimustes on põhjalikumaks

muutmine täiesti ükshiku talupidaja otjustada ja teha, ilma et temal kokkuleppimist või kokkuliitumist teistega selleks tarvis oleks, j. t., et üksik põllumees täiesti iseseisvalt talitada võib (maaharimine, väetus, taime- ja sortivalik). Teistes küsimustes ei saa meie väikepõllupidajad aga ilma kokkuliitumata mitte midagi ära teha, vaid ainult ühiseel teel on võimalik midagi forda saada (laenuolude korraldamine, kariloomade kontroll ja tõuuparandus, piimasaaduste ümbertöötamine ja müügile toimetamine, ostu- ja müügi- (majanduse-) ühiste korraldamine jne.). Suuremalt osalt on lugu aga nõnda, et üksik talupidaja ilma teistega kokkuliitumata ifka juba õige palju ära võib teha, kuna aga selleks, et kõike ära teha, mis võimalik ja kasulik on, ometi ka kokkuliitumist üleaadssetega tarvis läheb (maaparandus, põllutaimele tõuuparandus j. m.).

Et meie põllutööd põhjalikumale astmele tõsta, peame selleks kõiki võimalikke abinõusid tarvitama. Mul näitab aga siiski, et meil viimasel ajal pääasjalikult kokkuliitumise mõtet õhutatud on, kuna seda mitte tarviliku rõhuga ära ei ole seletatud, mida ka juba ilma kokkuliitumata, iseseisvalt ja üksik ära võib teha. Liiga sagedasti olen näituseks maaparanduse küsimuse üle mõtteid vahetades isegi laiemal filmaringiga ja põllutöö küsimustes juhtivat osa edendavate meeste suurt arvumist kuulnud, et just maaparanduse asjus meil enimini midagi suuremat forda ei saa saada, kui meil mitte asja- ja ajakohasemaid weeseadusi ei ole ja kui meil ühistegemise mõte veel mitte sel mõõdul kõigile põllumeestele kontidesse ei ole kaswanud, et nemad ilma pikema jututa maaparanduse ühistekest kokku heidaks, ja sel teel võimalikuks teeks, suuremaid sootikka kuivaks lasta ja paranduse alla võtta. Nii põhjendatud kui niisugused harutused ühelt poolt ju kahtlemata on, ei tohi ometi mitte seda unustada, et selle juures väga palju maaparanduse võimalusi kahe filma wahel on jäetud, kus töõhid väga hästi üksik talu piirides ilma mingisuguse kokku liitumifeta forda võib saada. Sagedasti hädaldavad mehed „ajast jäänud weeseaduste ja üleüldise ühistunde puuduse“ üle, mis takistab suuremat sood kuivaks lasta, kuna nendel enestel pääl suure joo ofatse ka küllalt

juu-heinamaid on, mida ükksi korda võiks seada. See on aga
jeni tegemata jäänud.

Ma arvan, et meie ka weeseadustest ja ühistunde puudusest
palju rutem üle saaks, kui meie igas küsimuses kõige päält enesele
selgeks katsuks teha, mida meie oma talu piirides ükksi, ilma
teiste pääle vaatamata, korda võime saata ja selle kallal siis ka
ajaviitmata tööle hakkaks. Täiel hool töötajad mehed lii-
tuwad ka palju fergemini ühijusteks kokku, et raskesti kõrwale
jaata, mis edaspidi nende wärstele tööhoole tahtistuseks võiks olla,
kui mehed, kes weel oimugi liigutanud ei ole ja ainult selle üle
targutawad, mida kõide teha wõiks, kui neid ja neid wäl-
jeid tahtistusi ees ei oleks. Ka seaduste muutmisi on fergem
läbi wiia, kui juba suurem osa sellest ära on tehtud, mis maksma
seaduse järele wõimalik.

Et meil terwet edasijõudumist elawamaks muuta, oleks tingi-
mata tarwilik, et iga ükkit kohapidaja kõige päält selgusele katsuks
jaada, mida tema igas üksikus tööharus ükksi, ilma teistega kokku-
liitumata, ära võiks teha, ja selles mõttes ka otsekohe tööle
hakkaks. Selle kõrwal tahtjutagu aga ka otsekohe nende tahtistuste
wõitmiseks, millest üksti üle ei saa, ühine miit ja ühijt korral-
dust ette walmistada ja kui ettewalmistused nii kaugele edenenu-
d on, läbi wiia.

Edasi tuleks silmas pidada, et kõige päält neid parandusi
läbi wiidaks, mis ennaft kõige paremini tajuwad. Kui näituseks
wõimalik on, iga aasta ainult ühte osa põldudest sügawama hari-
mise (aluspõhja kohendamise) alla wõtta, siis hakatagu sellega
kõige paremate põldude juures pääle, nõndasama tarwitatagu
ka kunstjõnnikuid ja paremaid seemne sortijid kõige päält pare-
matel maadel. Siin on tajuwus suurem. Kaugelt fergem ja
kindlam on nende samade fuludega lõikust 15 waka päält waka-
maa kohta 20 waka pääle wiia, kui 5 päält 10 pääle. Nii on
meil parematel põldudel ja heinamaadel nende samade fulude
juures suuremat tajuwust oodata. Wajandusliselt digem on, pa-
randustega kõige päält jäl pääle hakata, kus tajuwus suurem on
ja siis järjest ka vähem tajuwaid paranduse-tööjid läbi wiia.

Müüd oleks tarwis lühidalt ära tähendada, misfugustes tööharudes pääasjalikult parandufi põllutöö põhjalikumaks muutmise mõttes ette tuleks wõtta ja misfugust laadi need parandufed olema⁴ peaks.

Maaharimine.

Maaharimine ei ole meie kodumaal kaugelgi mitte sellel põhjalikkufe astmel, millel ta olla wõiks ja olema peaks. Maaharimise tähtsamaks ülesandeks on, maapõhja selle kohaselt ette valmistada, et taime juurtel maa sisse tungimine ja maa sees enese laialilaotamine wõimalikult wäikefe jõuukulutusega ühendatud oleks. Iga taim juudab oma kaswamise ajal ifka ainult teatawa, piiratud hulga jõudu wõi energiat sünnitada. Selle jõuu tarwitab tema ofalt oma keha ülesehitamiseks ja ofalt nende takistuste wõitmiseks ära, mis tal kaswamisel ees on. Wida rohkem jõudu taim takistuste wõitmiseks ära peab kulumata, seda vähem jääb temal oma keha ülesehitamiseks ehk taimesaaduste valmistamiseks jõudu üle. Juurte maa sisse tungimine on juurte jõuukulutustega ühendatud. Dtsarbekohase harimise läbi wõib taime juurtele maa sisse tungimist palju kergemaks teha, mille tagajärjel taim sedawõrd rohkem jõudu taimeollufe sünnitamiseks, s. o. lõikuste juurendamiseks ära tarwitada wõib. Harimata maa pääl — olgu tema kui tahte hästi wäetatud ja täitfu tema kõiki muid taime nõudmisi kui tahte hästi — ei taha üksigi kulturataim kaswada. Ta jääb täiesti fiduraks. See tuleb sellest, et juured kõwa maa sisse tungides kõif taime elujõuu ära tarwitawad ja et taime maapäälfete ofade kaswatamise pääle mitte kuigi palju jõudu üle ei jää. On aga asjakohase maaharimise läbi taime juurtele töö kergeks tehtud, siis on taime del lopsakas kaswamine ja põllumehel kõrge lõikus findlustatud.

Lõdige vähemate jõuukulutustega on taime juurte töö siis ühendatud, kui maapõhi, milles juured kaswama peawad, nõnda peeneks on haritud, et tema nagu peenikestest tangu- wõi manna-jahu terakestest koos seisab. Umbes niifugune peaks põllumaa olema,

nagu wärskelt ülesäetud ja siis sügu kofku wajutatud müttahunik. Seda seisuforda ei saa meie oma praeguste harimise-wiiside juures aga kaugeltgi mitte kätte. Mida hoolfamini ja mida suurema arusaamisega meie oma põldu aga harime, seda ligemale wõime meie maad kirjeldatud eeskujulitule seisuforrale wiia. Seda ligemale wiime aga ka oma lõikuste hulka kõige kõrgematele mõeldawatele lõikustele.

Meil tuleb edasi filmas pidada, et taim seda suuremaid lõikusi wõib anda, mida sügawam haritud maakiht on. Sügaw harimine on kahtepidi juure tähtsusega. Esiteks nõuawad meie kulturataimed üleüldse palju sügawamat haritud maakihti, kui meil põldusid harilikult haritakse ja teiseks on meil arwesse wõtta, et kohedaks haritud maa mitte kestwalt kohedaks ei jää, waid et warsti pääle kohedaks harimise ka uuesti kõwaks kofkuwajumine algab. Kõige päält lõowad wihmasajud päälmise pinna kohedast seisuforrast kõwaks kofku. On wihmasajud suuremad, siis tungib wesi maa sisse, jookseb ruttu läbi haritud korra kuni aluspõhjani, ei pääse aga kõwa aluspõhja sisse mitte küllalt ruttu ära jooksema ja leotab ja uhab selle juures kohedaks haritud maa alumise korra jällegi plingiks. Wesi muutub haritud põlluford wihmalõõkide läbi ülewalt ja kofkuuhtumise läbi alt jälle tihedaks ja kõwaks. Ainult kestmine osa haritud maa forrast jääb pikemaks ajaks (3—5 kuud) kohedaks. Mida sügawamalt maa haritud on, seda rohkem läheb aega mööda, enne kui terve haritud ford uuesti tihedaks kofku on wajunud.

Sellest järgneb, kui suur tähtsus just sügawal maaharimisel on.

Et maaharimist põhjalikumaks muuta, oleks meil selle järele ühelt poolt suurt rõhku selle pääle panna, et meie maad peenemaks hariks, kui see seni meie kodumaal wiisiks on, ja teiseks, et meie maad sügawamalt hariks.

Et maa peenemaks harimist järjekindlalt läbi wiia, oleks kõige päält otstarbekohasema tööriistade walimise pääle rõhku panna. Udrad, mis meie taludes praegu tarwitusel on, on suuremalt jaolt pifa hõlmaga. Nemad pööravad maad hästi ümber, ei peenenda teda aga mitte palju. Uute atrade ostmisel

peaks meie talupidajad enesele pääasjalikult järsku hõlmaga atru muretsema. Need ei pööra maad mitte otsekohe ümber, waid wiskawad maa ülepeä, teda jellejuures hästi peenendades. Edasi on puudujeks, et meie taludes hääd wedrukultiwatorid puuduwad. Kõigi seni tuntud riistade hulgas ei peenenda ükski teine riist maad nii hästi ja nii täielikult, kui hästi ehitatud, findla käiguga wedrukultiwator. Praegu tarwitusel olewad wedrukultiwatorid teewad seda tööd palju puudulikumalt ja palju pääliskaudsemalt. Nende tarwitamiseks on õige koht ainult jäänud, kus maa liiga kiveine wõi punkandusid ja juuri nõnda täis on, et ratastiwatoriga raske on läbi saada. Laheda põllu pääl peaks aga ratastega wedrukultiwatori tarwitama.

Du maa paaki jäänud, siis tuleb teda trulliga peenedada. Häid põllutrullijid ei leidu aga meie taludes peaaegu mitte sugugi.¹⁾ Hääde põllutrullide muretsemise pääle tuleks suurt rõhku panna. Võikust vähendab see igatahes, kui seeme paagilisesse maasse külitakse.

Kõige paremini peenedab maad aga talwekülm. Jääks külmanud wesi paisub külmemaks minnes. Tuttaw on, et wett ifka just kõige kitsamad õõnsused kõige kõwemini kinni peawad. Mida suuremad õõnsused on, seda kergemini jookseb nendest wesi välja. Aldraga ümber küntud maal on rohkesti suuremaid ja wäiksemaid õõnsusi. Sügisejed sajud annawad küllalt wett, et ülesküntud maa sees olewaid kitsamaid õõnsusi täita. Suuremad ei pea wett. Kui nüüd maa ja sellega ühes ka wesi külmas, siis on selle tagajärjeks, et just kitsamad õõnsused, milles paisuwat jääd on, ennast laiendawad, mille juures ühtlasi mulda suurematesse õõnsustesse aetakse. Sügise ja kewade jooksul külmas ja sulab maa mitu korda. Iga sulaja ajal tungib wesi just kõige kitsamatesse õõnsustesse ja laiendab neid külmamise juures. See mitmekordne külmine ja sulamine muudab aga maa päälmise korra nii ühtlaselt peeneks, et seda tööd ükski põllutööriist järele teha ei suuda. Seda tööd wõib aga külm ainult siis teha, kui maa sügisel üles-

1) Alex. Eijens Schmidt. Wäikepõllupidamine Tartu maakonnas, lht. 44.

küntud on, et maa sees rohkesti suuremaid ja väiksemaid õn-
nusi oleks ja külm hästi ligi pääseks. Väikused meie taludes
tõuseks tuntavalt, kui kõik maa sügisel ülesküntaks, ja kowabel
päälmist, külma läbi kobedaks muutunud maaforda mitte liiga
sügavale sisse ei küntaks.

Maakematel maadel ei ulata talvekülma mõju üffi veel mitte.
Et niisuguseid maid küllalt peenesse „haudunud“ seisukorda wiia,
on võimalikult elav bakteriate tegewus tarvilik. Põllu-
mehel on rohkesti abinõusid käepärast, et bakteriate-elu edendada
ja roobastesse juhtida, et tema mõju võimalikult täielik ja põllu-
mehe nõudmistega kokkuvõlas oleks. Kõdigi nende abinõude tar-
witamisele võtmise kindlustaks jällegi kõrgemat maapõhja kulturat.

Aga mitte ainult peenemaks, vaid ka sügavamalt peame
oma põllumaad harima. Meil lepitate sagedasti 4 tollilise wao-
sügavusega. Üle 5 tolli küntakse meil harwa. Kõdige sügavam
wagu, mida meie taludes aetakse, ei ulata läbistiftu veel mitte
kuni 7 tollini.¹⁾ Seda on wähe. Wao sügavus wõiks ka he-
kordne olla. Sügawa maaharimise wäärtust tuntakse meil liiga
wähe. Kui tuntakse, kardetakse liiga järsku ettewõetud sügawkünni
kahjulikka tagajärgi nii suurel määdul, et künniga isegi poolt tolligi
sügavamale ei usaldata minna. Kõigest sellest on tarwis üle
jaada. See wõib kahjulik olla, kui liiga järsku palju sügavamalt
küntakse, kui waremini. Aga poole tolli wõrd iga aasta wõiks
ometi juleta ja selle juures kindel olla, et see ainult kasulik on.
Pooltollilise kaupa sügavamale minnes tähendaks aga juba, et meie
10 aasta jooksul 5 tolli päält 10 tolli pääle jõudnud oleme.

Meil on aga võimalik, veel kaugelt rutiinide eesmärgile
jõuda, kui aluspõhja kohendamise tarwitusele wõtame.
On meie maa seni 5 tolli sügawalt küntud, siis wõime aluspõhja-
kohendajat tarwitades järgmise künni juures pääjahaga 5¹/₂ ja
aluspõhja kohendajaga veel 4 tolli, kokku 9¹/₂ tolli künda. Aasta
hiljem küntakse pääjahaga 6 ja aluspõhja kohendajaga 4 tolli ja
wao sügavus ongi 10 tolli. S. t. aluspõhja kohendajaga wõib

1) Alexf. Eijenschmidt. Väikepõllupidamine Tartu maakonnas,
lhf. 47.

2 aasta jookful nii kaugele jõuda, kui muidu 10 aasta jookful. Kõige selle juures ei kuinta päälmist hästi läbiharitud ja väetatud maad mitte liiga sügavale põhja, vaid tema jääb ifka nendesse sügavusekhihtidesse, kus taimejuurtel muidu elutingimised kõige jündsamad on.

Muult maaharimise põhjalikumaks muutmise läbi tähendatud mõttes oleks meil hõlpsasti võimalik, feniseid lõikusi kahefordjeks tõsta. See ei ole mitte liialdus. Igatahes on — nagu juba waremini tähendatud — palju kergem ja kindlam 10 tolli sügavalt hästi haritud maa päält 20 wacka kaeru wakamaa kohta lõigata, kui 5 tolli sügavalt kuintud ja ka muidu sugu pääliskaudsemalt haritud maa päält 10 wacka wakamaa kohta.

Sügavam ja põhjalikum maaharimine nõuab suuremat tööjõuu kulu. Maajandusliselt on tähtis, et võimalikult väikeste töökuluga läbi katjutakse saada. Töökulu kokkühoidmise otsustarbega ei tohi meie mitte pääliskaudsema maaharimisega leppida. Kus aga võimalik on, maad küll põhjalikult harida ja sellegi juures tööjõudu kokku hoida, jääb peab seda tegema. Üks abinõuu just selle töö juures, kus aastane jõuukulu kõigi põllumajandusliste tööde hulgas kõige suurem on, künndmise juures, tööjõudu kokku hoida, on kaheahaliste atrade tarvitamine. Kergemate tööde juures künnab üks mees kahe hobusega kergema waewaga 2 wagu, kui lihtadraga ühte. On töö raskem, siis on tarwis kolmas hobune juurde lisada ja siis wõib ka kõige raskemat tööd ära teha. Pääle selle wõib niisugust atra kui jõudjat foorimise- ja seemendamise-atra tarvitada ja teda ka hõlpsasti aluspõhja kohendajaga ühendada.

Si ole mitte wõimata, et juba lähemal ajal motorijõuulised „maakaewajad“ niisuguses ehitusewiisijis, et neid ka väikekohapidajad omandada ja tarvitada wõiwad, turule ilmuvad. Nende abil oleks ühelt poolt võimalik, maad põhjalikumalt läbi harida kui kõigi feniste riistadega kokku; teiselt poolt töötab aga riist ka kokkühoidlikult.

Wäetamine.

Maaharimise ülesandeks oli, maad sellekohaselt ette walmistada, et taim juurtel wõimalikult wähe jõudu mehanieliste raskuste ärawõitmiseks ära kuluks ja taimel jeda rohkem jõudu taimedade walmistamiseks wabaks jääks. Wäetamine peab aga taimedele toitu andma ja selle eest hoolitsema, et taimel tarwilikust materjalist mitte puudu ei oleks, millest taimeteha ülesehitada. Jõudu ja ainet mõlemat on taimeteha ülesehitamiseks tarwis. Sõegi hästi haritud maa ei wõi suuremaid lõikusi anda, kui otstarbekohane wäetus puudub. Lahjas maas ajab taim wäga suure juurekawa; see tarwitab juba oma jagu ülearust materjali ära. Suurte maa sisse tungimine kulutab palju jõudu ära. Nõndajama kulub selle pääle palju jõudu ära, et iga leitud toidunatukest wäga kaugele läbi pika juure edasi tuleb saata. Kõige selle juures ei ulata leitud toitu ikka weel selleks, et nendel aegadel kus taim lopsakalt kasvada tahaks, jeda ka tõesti wõimalikuks teha. Taim seab oma majapidamise wäiksemalt sisse ja annab wäikesel lõikuse.

Sootu teine on lugu, kui maa hästi wäetatud on. Taim juurtekawa jääb väikeseks. Suurte kasvatamise jõuu kulu on ka wäikene. Üle jäänud jõudu wõib taimeteha kasvatamiseks ära tarwitada. Tarwiliku toidu leiab taim läheduses. Suurte abil üles wõetud toiduainete edasijaatmine ei nõua lühikesel maa pärast mitte liiga palju jõuukulu. Kõik kokku teeb wõimalikuks, et taim jõudfakt kasvab, suureks sirgub ja suure lõikuse annab. Ja jeda on meil tarwis.

Wäetada wõib loomulikku (laudajõnnik) wõi ka kunstiliste wäetisainetega. Sga forraliku ja põhjaliku wäetamise aluseks on laudajõnnik. Minult jooma pääl wõib festwalt ilma laudajõnnikut läbi saada. Laudajõnnik ei anna taimedele mitte ainult tarwilikku toitu, waid tema teeb ka maad kobe d a m a k s ja edendab bakteriate elu maa sees. Kunstlijed wäetisained ei tee jeda mitte, wõi ainult wäga wäikesel mõõdul (lubi teeb maad kobe d a k s, fosforihappe edendab bakteriate elu).

Uga ka laudasõnniku kookusead ei ole mitte igakord niisugune, nagu maapõhi ja taimed seda nõuaks. Tasakaalu jalule seadmiseks on ühekülgset kunstõnnikud nagu loodud. Kõige suuremaid lõikusi saab ilka siis, kui maad laudasõnnikuga wäetatakse ja seda wäetust otstarbekohaselt walitud kunstõnnikute juurdelisamisega täiendatakse.

Kus maa füüsikaline seisukord selle kohane on, wõib wäga hästi ka ainult kunstõnnikutega kõige kõrgemaid lõikusi kätte saada. Kuna waewalt majapidamist leidub, kus nii palju laudasõnnikut oleks, et sellest wäetamiseks, kuigi kunstilise lijaväetusega, ulataks, on meil otjekoheseks tarwiduseks, suurel mõdul põllutaimi ka ainult kunstiliselt wäetada.

Kuidas seda teha, seda ei wõi siin seletama hakata. Meie wäike põllutöökirjandus annab selleks küllalt juhatusi¹⁾. Kui hästi kunstiline wäetus ennast tajuab, sellekohata leiame nõudajama rohkesti materjali „Põllutöölehes“ ja Eesti Majandusühisuse wäetuskatsete aruandes 1910 aasta kohta.²⁾ Aruanne 1911 aasta kohta ilmub lähemal ajal „Põllutöölehes“. Siin kohal olgu ainult niipalju tähendatud, et kõik seniised äranägemised ainult ühte kinnitawad: kunstiline wäetus tajuab ennast meie kodumaal wäga hästi ja tema tarwitamine peaks palju laialisemalt maad wõtma, kui see seni sündinud on.

Need kunstliste wäetisainete hulgad, mida meie põllutöö praegu weel iga aasta ära tarvitab, on nii ütle mata wäikesed,³⁾ et kunstõnnikute tarwitamine, enne kui ta tõsiste tarwidustega tasakaalu saab, suurelt tõusma peaks.

Kunstlist wäetust tuleks kõige päält nende taimede juures tarwitusele wõtta, mis loomatõitu annawad. Seda mitte

1) Chr. Arro. Wäetamisõpetus. Tartus 1911. Hind 40 kop. Kõik „Põllutöölehes“ aastakäigud.

2) Aruanne, mida mõõdaläinud aastal juuremal hulgal laiali laotati, saadetakse igale soowijale Majandusühisuse poolt hinnata kodu kätte.

3) A. Leff. Eisenichmidt, Wäikepõllupidamine Tartu maakonnas. Lhk. 66—70.

ainult sellepärast, et loomapidamise tähtsus alataja tõusmas ja loomajaduste müügiletoimetamise võimalus paranemas ja kasvamas on, vaid ka sellepärast, et loomatoidu taimi väetades kunstfönnikute mõju mitte ühe aastaga ei lõpe. Loomatoit läheb lauta ja suurendab loomuliku fönniku hulka. Seda on aga meie kurnatud põldudele nii väga tarvis. Nii sünnitab heinamaale, ristihaina= või juurika väljale antud kunstline väetus majapidamises palju enam liikumist ja elu, kui jeda ainult otsekoheisel väetusel saadud lõikusetõusmist filmas pidades arvata võiks.

Põllutöö põhjalikumaks muutmise seisukohalt on sellepärast plaanilikul väetamisel kõige suurem tähtsus. Kunstline väetus seisab aga väetamise põhjalikumaks muutmise küsimuses esimeses rinnas. Tema ei suurenda mitte ainult otsekohe lõikusi, vaid loomatoiduväljasid tublisti kunstlikelt väetades võib ka laudafönniku hulka majapidamises suurendada. Nagu nägime on aga laudafönnikul meie põllumaadel kolmekordne tähtsus: väetamine, maa kobedaks muutmise ja bakteriate elu edendamise.

Kunstfönnikud, mida ostuteel ikka hõlpsasti saada võib, rikastavad majapidamist wäljast p o o l t sisjetoodud taimetoiduainete poolest ja suurendavad sel teel majapidamise taimetoiduainete tagavara, mis enne kui tema majapidamisest põllutöö või karjapidamise saaduste kujul täiesti välja on viidud, majapidamises mitu korda ringi käib.

Võimalus kunstliste väetisainete ostmise läbi igal ajal hõlpsasti tarvilikka taimetoiduaineid muretseja ei tohi aga mitte põhjuseks olla, et laudafönnikut ja temaga ümberkäimist hoolitsemise jätta. Täiesti värskes laudafönnikus, mis veel ühtegi keemialist muutust läbi ei ole saanud teha, on teatav hulk taimetoiduolluseid. Nende hulk ei suurene enam. Ainult pisut kergemini kättesaadavaks võib osalt nendest saada, kui fönnikut hästi ravitsetakse. Taimetoiduolluste hulk ja sellega terve fönniku väärtus võib aga tuntavalt alaneda, kui fönniku ümberkäimine halb on.

Laudafönniku väärtuse tõusmine otstarbekohase hoidmise juures seisab selles, et fönnik siis kui ta mõõduka käärimisprotsessi

läbi on teinud; rutemini ja kindlamini mõjub, kui täiesti värsket sönnik. Toiduolluste juurdetulekut ei ole selle juures mitte. Harilikult nähtuseks on aga see, et sönnikust seismise juures rohkesti taimetoiduolluseid ka d u m a läheb ja sönniku väärtus selle juures tuntavalt a l a n e b. Kus laudast w i r t s välja jooksta tohib, lahkuvad sellega ka kõigeparemini sulavad taimetoiduollused kantagu hoolt, et wirts wiimase tilgani sönniku sisse jääks. Edasi võib rohkesti lämmastikku laudasönnikust bakterioloogilist p r o t s e s s i d e t a g a j ä r j e l lahutada. Sönniku bakteriologia on praegu juba sedawõrd väljaarenenud teaduseharu et meie neid õpetusi tarvitades, mida meile sönniku bakteriologia pakub, väga suurel määral laudasönnikut kaotuste eest kaitsta võime. Iga põllumehe otsekoheseks ülesandeks on, enmast kõige sellega tuttavaks teha ja selle eest hoolitseda, et väärtustest, mis tal käes on, võimalikult vähe kaduma läheks.

Loomatoidu-küsimus

seisab väetusküsimusega kõige lähedamas ühenduses. Minult otsustarbekohase väetamise läbi võib loomatoidu hulga suurendamiseks juba väga palju ära teha. Ühendatakse väetamisega ka veel asjakohast maaharimist ja walmistatakse, kus tarwis, maad maaparanduse tööde läbi väetusele ette, siis võib loomatoidu hulka, millest meie taludes ikka suur puudus on, võrdlemisi hõlpsasti mitmekordseks tõsta.

Loomatoidu hulga suurendamisel on aga põllutöö põhjalikumaks muutmise mõttes kõige suurem tähtsus. Loomatoidu hulga kasvatamisega kasvab ka peetavate loomade arv. Suurem loomarv on aga k a h t e p i d i kasulik: ühelt poolt muudab võimalus suuremal hulgal l o o m a s a a d u s i turule saada terve talupidamise otsekohese palju wiljatamaks ja tulufamaks ja teiselt poolt tõuseb ka saak terwelt põllupinnalt sellel määral kui l a u d a s j ö n n i k u hulk kasvab.

Meie kodumaal on loomapidamine ndr. Tartu maakonnas leidus sellekohasel teadete korjamisel läbistikku ainult 1 sarwlooma-

üfjus¹⁾. 4·03 wafamaa põllumaa kohta.²⁾ Seda on väga vähe. Meie püüdmised peaks sinna sihitud olema, et seda loomahulka kahetordseks tõsta, j. t. asja niikaugele wiia, et meil mitte 4, waid 2 wafamaa põllumaa kohta 1 sarwlooma-üfjus laudas oleks. See ei tohiks mitte wõimata olla. On ainult kahetordset loomatoidu hulka tarwis. Kuidas wõib aga seda kahetordseks tõsta?

Loomatoidu hulga tõstmine wõiks kõige paremini ristihaina wäljadel alata. Siin on tagajärg kõige kindlam. Meil lepitaakse juba 60—70 puudalise ristihaina lõikusega wafamaa päält. Ristihain wõib aga 120—150 puuda wafamaa kohta anda. Ristihaina wäljad tahawad wäetada. Antagu warajasel kewadel, enne weel kui maa sulanud on, wõi weel parem juba sügijel, ristihaina wafamaa kohta 1 kott kalisoola ja 1 kott superfosfati,³⁾ siis wõib sootu teist heina niita kui nälginud maa päält. Ristihaina wäetus hakkab ju meie talupidajate juures ifka rohkem ja rohkem poolehoidjaid leidma, aga waewalt tehtakse selles mõttes weel kümnendat osagi sellest, mida teha wõiks. Tahetakse põllutöö põhjalikumaks muutmise asjus edasi jõuda, siis olgu see esimeseks seaduseks, et ristihaina wäli kunagi wäetamata ei jää.

Selle kõrwal peab ristihaina wäli segahainawäli olema. Puhas ristihain wõib äpardada ja ei anna ka hääl aastal mitte uii suurt saaki kui segahain. Selles mõttes wõib rõõmustawat asjast arusaamist ja edasisammumist meie wäikepõllupidajate juures tähele panna. Loodetawasti kestab see weel edasi. Segahaina kaswatamine ei ole mitte väga suure kuludekaswamisega, küll aga suure lõikuse kaswamisega ühendatud. Juba üheaastastgi ristihaina ei peaks kunagi üfji külima, seda enam et nende heina-

1) 1 sarwlooma-üfjuse pääle on awatud: 1 pull wõi härg, 1 lehm, 2 õhwa [mullikat], 4 wäsitat, 1 hobune, 2 warja, 10 lammas, 20 talle, 4 siga wõi 20 porsast.

2) A. L. E. Eisen Schmidt, Wäikepõllupidamine Tartu maakonnas. Lhk. 76 ja edasi.

3) Sügijese wäetamise juures on soovitaw superfosfadi asemel tomasfosfati wõtta.

fortide seeme, mis esimesel aastal suurt lõikust annavad,¹⁾ väga odav on. Mitmejuguiste heinajortide hulka külimine on aga mitme aastastel ristihainawäljadel seda suurema tähtsusega. Pääle hariliku timotheina ei tohiks kergematel maadel Prantsuse raihein ja kerahain, raskematel maadel aruhein ja kerahain seemne-segus mitte puududa. Selle kõrval ära unustagu walget ristihaina hulka külimast. See on hää järelekaswuga, annab pääle niitmist karjale rohkesti ja hääd toitu, ei karda põuda ja tungib oma juurtega sügawale maapõhja.

Ristihaina väljade kõrwal mõeldagu aga ka heina- ja karjamaade wäetamise ja harimise pääle. Suur osa heina- ja karjamaadest ootab enne maaparanduse-töösiid, kui nende harimise ja wäetamise pääle mõelda wõib. Weil ei ole aga puudu ka nendest heina- ja karjamaadest, mida otsekohe harimise ja wäetamise alla wõib wõtta, ilma et enne suuremaid maaparanduse-töösiid tarwis oleks. Nende heina- ja karjamaade wiljataks muutmise ei nõua ei suuremaid ettevalmistusi, ei raskemaid eeltöösiid, ei tuntawamaid kulusiid. Jääb ainult üle, nende harimist ja wäetamist kohe käsi le wõtta. Rõdigi! nendel heinamaadel, kust praegu ilma et selle hääks midagi tehtud oleks, iga aasta 40—50 puuda ümber paremaid heinu kofku pandakse, wõiks lõikused üle 100 puuda tõusta, kui heinamaad iga aasta kord üle äestataks, aeg-ajalt maa noakultiwatoriga²⁾ läbiharitaks ja selle kõrwal ka wäetamist mitte hooletusesse ei jäetaks. Üks wõi ifegi 1/2 kotti 30 wõi 40% kalifoola ja 1 kott superfosfati wõi tomasfosfati — mõni aasta wõiks see wäetus ifegi ära jääda — teeks juba imet.

Wõimalus jellel põllul midagi ärateha on meie kodumaal väga suur. 1909 aastal leidsin 73 Tartu maakonna talus, mille kohta ma sellekohaseid teateid kogusin, et terwelt 83% kõigist

1) Rõdigi! kergematel ja keskistel, ka soomaadel põldluste, raskematel sawimaadel Inglise raihein.

2) On wedrukultiwatorisiid olemas, millele wõrdlemisi odawa hinna eest kogu heinamaa-nuge juurde wõib osta, nii et üks riist kahte tööd ära wõib teha.

heinamaadest veel täiesti alguslikes seisukorras olivad, kuna ainult 17% juures mingisuguseid paranduse või harimise töösid oli teha katsutud.¹⁾ Selle juures käivad tähendatud 17% hulka kõik heinamaad, kus vahest mõni kraamikene sisse lõigatud, ülearune võja maha raiutud, või kord äke pääl käinud oli. Tõsiselt parandatud ja haritud heinamaid ei ole mitte pooltgi selle hulgas. Kõik need 17% üleüldisest heinamaade hulgast, kus juba on katsutud nende parandamiseks midagi teha, laseks ennaft kahtlemata häädeks heinamaadeks ümber muuta. Kui nüüd arvata, et ülejäänud 83% pooled heinamaad loomu poolest niisugust laadi on, et neid üleüldse mitte, või ainult maaparanduse-ühisusi asutades parandada võib, siis jääks ometi veel suur hulk heinamaid järele, kus seni veel midagi tehtud ei ole, mida aga ilma pikemate ettevalmistusteta ja ilma üleaedsetelt nõusolemist küsimata parandada, harida ja wiljakaks muuta võiks. Loomatoiduhulk, mis siit tulla võiks, annab küll õigust, sellest kõnelema, et meie taludes loomapidamist kahetordseks tõsta võiks. Ja kui kord kõik tehtud peaks olema, mida üksijaiswad talupidajad ära teha võivad, siis aanaiks ikka veel maaparanduse ühisuste asutamine võimalust, uusi soosid paranduse ja harimise alla võtta.

Karjamaadega on lugu umbes niisamajugune kui heinamaadega. Mis pärast peab see siis ikka nõnda olema, et meie talude karjad karjamaadel nälgima peavad? Lehmad võiks ka täidetud kõhu ja pingul udaraga karjamaalt tulla, kui neid karjamaid ülearustest võsadeft puhastataks, noakultivatoriga läbiharitaks ja maale tarvilikku wäetust²⁾ antaks.

Karjamaad on meil praegu kõik wiletjad. Ei puudu aga mitte palju, siis võiks ütelda, et neid kõiki hääks võib muuta. Igatahes on karjamaade hulgas palju wähem kui heinamaade hulgas niisuguseid maid, mida üleüldse mitte parandada ei wõi.

1) Alexi. Eijenschmidt, Wäitkõllupidamine Tartu maakonnas. Tabel II ja lhf. 73—75.

2) Pääle kaltsoola ja superfosfadi wõi tomasfosfadi ka sugu weewiis h a p u t a m m o n i a k k i.

Suur hulk heina- ja karjamaid lasjeks ennaft, wanä kamarat alles hoides, ainult harimise ja wäetamise abil tarwilikule põhjalikkuse astmele tõsta. Sagedasti on aga tarwis, uut kamarat luua. Sellekohaseid juhatusi wõib muu hulgas „Põllutöölehe“ aastakäitkudes leida. Rahte asja peetagu selle juures aga silmas: esiteks tarwitatagu ainult kõige paremaid seemnesegu siid heina- ja karjamaadele külimiseks, kuigi paremad seemned jugu kallimad maksma tulewad ja teiseks ära külitagu rohuseemet enne maha, kui maa mitte täiesti lahedaiks ei ole haritud. Rohusegu peab vähemalt 6—7 aastat lõikusi andma, enne kui maad uuesti ümberküntakse. On nüüd õnnetu seemnesegu kokkuseadmise läbi rohusegu niisugune saanud, et ta wõrdlemise nõrga lõikuse annab, wõi on selleläbi, et maa mitte weel küllalt lahe ei olnud, maa lapikeste kaupa kultuuraheintest tühjaks jäänud, nii et selle asemele umbrohud kasvawad, igatahes ei tule meil aastate kaupa mitte ainult vähemate lõikustega waid ka halwemate heintega rehkendada. Selle eest peaks aga iga juurema põhjalikkuse poole püüdjä põllumees hoidma.

Igasuguste heina lõikuste suurendamise abinõuude kõrwal tuleb kõige suuremat rõhku ka loomatoidu-juurikate kasvutamise laiendamise ja täiendamise pääle panna. Loomatoidu-juurikad annawad asjakohase harimise juures suuri lõikusi. Wärske juuretoit forraldab talwisel ajal loomade seedimist, suurendab piimahulka ja mõjub ka sõnnikuhulga tõstmiseks õige tuntawalt kaasa. Kõige selle juures on umbrohtude häwitamine juurikate wäljadel wäga täielik ja juurikate sügawale tungiwad tugewad juured awawad ka teiste taimede juurtele teed maapõhja sügawamatesse sihtidesse. See kõik kokku määrab juurikate kasvutamisele igas põhjalikumas majapidamises nii tähtsa koha, et meie talupidajate püüdmiised selle pääle sihitud peaks olema, wõimalikult lühike aja jookjul juurikate kasvutamist sel mõõdul laiendada, et wähemalt tiks terme wäli külwikorras iga aasta juurikate all oleks.

Pääle tähendatud teede tuleks loomatoidu hulka ka selleläbi suurendada, et põllu pääl üheaastaseid loomatoidutaimi kasvataks. Segawiki kasvamine kesjamaa pääl tõotaks kõige päält õige palju munawalgerikka toitu anda. Wahest

wõiks ka seradella kasvatamist rüki ja ka töuwilja kõrres kasuga katsuda. Tähelepanelik ja tarkafindel põllumees leiaks, wõib olla, nii mõndagi teed weel, et loomatoidu hulgale suuremat wõdi wäiksemat lisa muretseada. Kui kõiki abinõusid tarwitada, siis peaks küll wõrdlemisi wäikese waewaga wõimalik olema, nagu ülemal tähendatud, niihästi loomatoidu, kui ka peetawate loomade hulka kahekorrdseks tõsta.

Maaparandus.

Loomatoidu küsimusest ei saa hästi kõneleda, ilma et selle juures ka maaparanduse küsimuse pääle mõtelda. Üleüldse on maaparanduse küsimus küsimuseks, mis põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimusega kõige lähemas ja otsekohesemas ühenduses seisab. Minult wähe on neid maid, mis oma loomulikkude omaduste poolest iseäralisi maaparanduse töösid enam ei nõuaks. Suba kaugelt suurem hulk ka meie parematest põldudest wõiks weel tuntawalt wiljakamaks muutuda, kui nendel asjakohaseid maaparanduse töösid ette wõetaks. See ei käi mitte ainult nende põldude kohta, mida liigwesi nähtawalt waewab. Ka jääb, kus see mitte silma ei paista, wõib truubitamine maapõhja soojemaks ja tegewamaks muuta ja selleläbi lõikusi tõsta, iseäranis jahedamatel ja wihmasematel aastatel. Truubitatud põldudel wõib kewadel harimine waremini alata ja kuigi külwi waremini ei taheta alata, siis idaneb ometi umbrohi waremini ja häwineb külwitõde juures. Kewadesi töösid wõib sugu pikema aja pääle ära jaotada. Pakk ei lähe kunagi liiga suureks ja kõik tööd on õigel ajal tehtud.

Iseäranis suur töö-wäli on maaparandusel aga just heinamaadel ja jeni weel tarwitamata soodes. Sooharimine areneb wiimasel ajal hiigla sammudega wälja. Näib, nagu muutuks sood tulewikus just kõige otsitawamateks põllumaadeks. Wähemalt ei räägi enam midagi selle wastu, et soomaad julgelt wanadele põllumaadele kõrwale astuda wõiwad. Meie kodumaa on soode poolest rikas. Grewingi järelle on terwelt 17% Liivimaa üleüldisest pinnast soode all. 73 Tartumaa talus, mille

kohta ma 1909 aastal teateid korjajin, oli läbistifku 21·93% heina- ja 12·25% karjamaad. Suur osa nendest on sood. Kõlbmata maast on osa soode all. Maaparandus võib kõiki neid maid kulturele avada.

Maaparanduse tööd tasuvad oma kulufid hästi. Lastagu nendel meie põllumeeste hulgast kõneleada, kes maaparandusega juba algust on teinud ja tehtagu nende eeskjuu järele.

Kaks asja takistavad meid praegu veel, maaparanduse tööfid suurema hooga käfile wõtta ja läbi wiia. See on ühelt poolt asjatundjate puudumine, kes selleks walmis istuks, et võimalikult ajawiimata wälja sõita, kui neid selleks tarwis on, et maaparanduse eelnõuufid walmistada ja tööde kordasaatmist juhataada ja teiselt poolt odawa ja hõlpsa maaparanduse laenu puudumine, mida iga talupidaja maaparanduse tööde kordasaatmiseks ilma suuremate raskusteta tarwitada wõiks.

Uga ka need raskused ei ole tõsisteks takistusteks enam. Mii hästi Tartus kui Tallinnas on maaparanduse=instruktorig juba ametis, kes usinasti tööl on, et eimeji maaparanduse tööfid läbi wiia. Tarbekorral ei teeks see mitte liiga suuri raskusi, mõne kuu jookful selle töö pääle veel pool tofimat uusi tubliijid tööjõudufid juurde wõita ja need suudaks juba õige palju tööd ära tcha. Kaswab tarwidus veel, siis kaswab küll ka jõud tarwiduste täitmiseks. Miisama ei teeks ka see mitte liiga suuri raskusi, õige hääle hulkafesele põllumeestest otstarbekohajst maaparanduse=laenu muretjeda. Meil on juba õige tugew laenu=ühifuste wõrk olemas, mis wahetpidamata jõudu wõtub. Ära wõitmata raskusi ei sünnitaks see mitte, iseäraliist maaparanduse=kapitali asutada, mille rahatagawarad ka riigikasfajst lija wõiks saada. Uga mispärast peaks jeda tarwisgi olema, et igat asja „kapitali“ asutamiseega pääle hakatakse. Miikaua kui tarwidus mitte wäga sunreks kaswanud ei ole, wõiks meie laenu=hoiu=ühifused maaparanduse laenufid ka ilma iseäralise maaparanduse=kapitali asutamiseeta sündsatel tingimistel wäljaanda. Meie ei tohi mitte unustada, et maaparanduse tööd ennast wäga hästi tasuvad ja et maaparanduse laenud sellepärast mitte liiga pikaajalised ei tarwitse olla. Maaparanduse laenud ei seisaks

mitte kauem laenuvõtjate käes, kui suur hulk teisi laenufid ka. 5 aasta pärast võib hõlpsasti mahamaksmisega alata ja hiljemini 10 aastat pääle laenusumma saamise võiks loid tajutud olla.

Hää hakatus oleks juba tehtud, kui meie laenu- ja hoiu-ühisused iseäralise maaparanduse-laenude väljaandmise korra sissejatkaks. Sellejärele peaks laen laenuvõtjatele eijemesel tahel aastal iseäranis kerge olema. Laenuühisus ei peaks sel ajal mitte kõrgemat protsenti laenu eest võtma, kui wahest ainult $\frac{1}{8}$ või olgu siis $\frac{1}{4}\%$ rohkem, kui ta ise hoiule võetud raha eest maksab. Kolmandal aastal võib juba sellega rehkendada, et parandatud maa lõikufi ja nimelt suurendatud lõikufi hakkab andma. Siis peaks laenuvõtjad ka täit protsenti maksma hakkama. See ei oleks nendel raske. Enne 5 aasta lõppu peaks terve maaparanduse töö lõpetatud ja ka maa korralikult haritud ja tema pidamine nõnda korraldatud olema, et parandatud maa kitsendamata täis-lõikufi annab. Siis peab sunduslik laenu mahamaksmine pääle hakkama ja see peaks nii suurel mõõdul sündima, et laen hiljemini 5 aasta jooksul, s. t. 10 aastat pääle laenuvõtmist, täiesti kustutatud oleks. Terve küsimuse iseloomu ja maaparanduse tööde tasuvust filmas pidades võiks wahest ikka weel sellest juttu teha, kuidawiisi ja misjugal mõõdul neid tingimisi kitsamaks teha. Meid awaramaks munta ei ole tarwidust. Kui näit. arvatakse, et tähendatud võla kustutamise aeg liiga pikk on, siis võiks laenu kustutamist wahest sel teel kiirendada katjuda, et laenu protsenti wiimastel aastatel suurendataks. Ülekohus ei oleks see mitte, kui laenu esimestel aastadel kergendatud tingimistel väljaantaks. Näituseks võiks maaparanduse laenuvõtjad 5 aastast pääle $\frac{1}{4}\%$ rohkem maksta kui teised laenuvõtjad ja 7 aastast pääle võiks uuesti $\frac{1}{4}\%$ juurde lisada. See kiirendaks võla tagasi maksmist.

Meie laenuühisuste hulgas ei puudu neid mitte, kellel rohkesti raha seismas on. Üksikud nendest on oma raha isegi Saksa asutustesse (mitte ainult pankadesse) hoiule wiinud. Barem oleks, need summad oleks Eesti taludes maaparanduse-laenu kujul tööl.

Kui tähendatud alusel maaparanduse laenude väljaandmisega pääle hakataks, siis tooks see terweesse küsimusesse kahtlemata

rohkesti liikumist. Ei ulata ühikute ühikuste jõud enam selleks, et kõigi tarvidusi täita, siis ei peaks mitte võimata olema, terwet maaparanduse-laenu küsimust laialise mal alusel korraldada.

Nagu igas teises küsimuses, nii peaks ka maaparanduse-asjus iga ühik talupidaja kõige päält enesele selle kohta selgust muretsema, mida tema oma talupiirides ühki ja iseseiswalt, ilma üleaedsete nõusolemisteta ja ilma nendega kokkuliitumata ära teha võiks. Ta leiab kahtlemata nii mõndagi. Niisugused tööd tulewad aga ka koha käpile võtta ja läbi viia. Alles siis kui nendest jõudu üle jääb, siis võetakse üleaedsete korraldamine suuremate tööde jaoks sihifindlalt käpile ja see viib siis ruttu hääle lõpule, kui iganiks omas talus juba näha on võinud, kuidas maaparanduse töösid tehtakse ja mida nendest töödest loota võib.

Meil on mitmel pool kodumaal katseid tehtud, suuremat hulka maaomanikka ühise suurema maaparanduse-töö ärategemiseks kokku liita. Enamasti on jutt ainult jutuks jäänud. Maaparanduse asjus ei ole selle juures enamasti mitte sammugi edasi jõutud. Haruldase nähtusena jõuti *Rawilda*s ühemeelsele otsusele, suuremat sood, millel, kui dieti mäletan, saja omaniku ümber on, ühijelt kuivaks lasta. See töö tehti ära. Ei ole sellest aga midagi kuulnud, et ühikud soomanikud oma osa nüüd ka harmise alla oleks võtnud. Jääb see aga tegemata, siis on jõu-fulutus asjata olnud.

Ühiste maaparanduse-tööde korda saatmise üle on nii mitmes põllumeeste jeltsis aastate kaupa aru peetud. Maaparanduse asjus ei ole selle juures aga mitte edasi jõutud. Kõik on wana wiisi. Kas ei ole selle nähtuse põhjusteks mitte see asjalugu, et meil asjast võõrriiti kinni on hakatud. Maaparanduse õhutamata on kõige päält suured sood filma puutunud, kus mitu omanikku on, ja nimelt mitu omanikku, kes ise maaparanduse väärtust ei tune. Sellepärast puudub ka julgus asja ettevõtta. Mehed istuvad koosolekute kaupa koos „vahetavad mõtteid“, ilma et keegi ülestunnistada tihkaks, et temal, nagu kõigel teistelgi, tunne on, et ikka hää küll oleks, kui see terve küsimus ford jälle päewaforralt kaoks. Siis ei oleks mitte enam tarwis pään ja südant piinama teadmata olekuga waevata, kuidas

see terve ettevõtte viimati ka lõppeda võiks. Suurem hulk koosolejatest ei wii muud midagi kodu, kui külmavärina, mis igakord pääle tuleb, kui maaparanduse mõttegi kogemata meelde juhtub tulema: kirjud plaanid, suured kuluarwed pääkraaw saja mehe ühine omandus . . .

Nii ei nihtu maaparanduse asi kohalt. Ka wäiksemadgi tööd jääwad tegemata. Terve tähelepanemine on suurte foode, forraldamata maaparanduse-ühisuste ja wõib olla ka puuduwa maaparanduse-kapitali pääle pöördud. Wäiksemad kodused asjad jääwad kahe silma wahela.

Rahitlemata tooks see tervesse küsimusesse palju rohkem elu ja edu, kui meie talupidajad kõigepäält nende wäiksemate maaparanduse tööde kordasaatmise kallale asuks, mida nemad oma talupiirides oma pääd ära teha võiks. Meid saab ilma pikema kõnelemiseta ära teha, kulud ei lähe mitte liiga suureks, kõik talitused ja seklused on wõrdlemisi wäikesed, tagajärjed aga mitte vähem hääd ja mitte vähem arusaadawad. See annaks ka maaparanduse ühisuste asutamiseks ja suuremate tööde kordasaatmiseks hoogu.

Põllutaimede sordivalik ja -parandus.

Põllutaimede sordivalik ja pääasjalikult sordiparandus ja parandatud sortide tarvitamine oleks jällegi üks abinõuu lõikuste suurendamiseks, mis wähe kulu nõuaks ja palju tulu annaks. Selle küsimuse suurusest saadakse weel wäga wähe aru. Waewalt aimatakse tema tähtsust. Meil on siin aga küsimusega tegemist, millest arusaada maksab. On ju selge, et parandatud sortide kasvatamine tulus on, kui need sordid 30% ümber kõrgemaid lõikusi annawad, kui parandamata sordid. See natukene, mis seeme kallim tuleb, ei ole dieti jutugi wäärt.

Wiimased aastakümned on sordiküsimuse walgustamiseks ja tegeliku põllutöö teenistusesse seadmiseks wäga rohkesti materjali andnud. Sordiparanduse wäljaarendamine on nii hästi teaduslikult kui ka tegelikult täiesti kindlale põhjale asetatud. Parandatud sortide kätteasaadawaks tegemine laiematele põllumeeste ring-

fondadele on mitmel pool asjakohase korralduse leidnud. Sordiparanduse kallal töötamine ja sellest kasusaamine on ühikute lõbuasjast üleüldisuse asjaks muutunud. Ka meie kodumaa põllumehed ei tohiks selles küsimuses mitte kauem ainult päältwaatajaks jääda. Sordivalik, sordiparandus ja parandatud sortide kättejaadawaks tegemine on küsimused, mis põllumeeste täit tähelepanemist ära teeniwad.

Selle juures tuleb silmas pidada, et wiimase aja äranägemised ühemeelselt finnitawad, et igale nurgale oma parandatud maasordid kõige tulusamad pidada on. Maasordid on enmast kõigis oma nõudmistes kohalikkude klimatiliste ja muude looduslikkude olude järele sünnitanud, nii et nemad põllumehele kõige päält kõige suuremat kindlust pakuwad. Nõuawad ühikud omadused, näit. lõikusehulk, tera suurus jne. parandust, siis on see asi, millest asjatundlik sordiparandaja mõne aasta jookjul üle saab. Väljastpoolt sisetoodud kulturasortide juures jääb aga küsimus ikka veel lahtiseks, kuidas nemad täiesti uutes oludes edenewad. See võib nende tarvitamist õnnemänguks teha. Igatahes tuleb sellega rehkendada, et võõrilt toodud sordid oma häid omadusi ruttu kaotawad ja võrdlemisi lühikese ajaga palju vähema-wäärtuslikeks muutuwad. Sellepärast võib neid, seemet sagedasti uuendades, ikka ainult seniks tarvitamiseks soowitada, kuni meil enestel sordiparandajad tööle hakkawad ja meil oma maa sortidest väljaarendatud parandatud sortidid saada on.

Sordi parandamine on sellepärast tööharu, mis töötajaid ootab. Sordiparandajateks peaks tegelikud põllumehed hakkama, kes eneses selle töö tegemiseks annet ja armastust asja vastu tunnewad ja kes arwawad, et nemad enne surma jeda tööd tegemast ei wäsi. Nemad peaks enmast terve küsimuse teadusliku küljega täiesti tuttawaks tegema ja ka teiste sordiparandajate tegelikka äranägemisi silmas pidama. Nii võiks nemad palju kasulikke tööd ära teha.

Parandatud sortide rohkendamiseks ja põllumeestele kättejaadawaks tegemiseks peaks arusaajamad, töökamad ja hoolikamad põllumehed seemnekaswatajate ühijuseks kokku heitma. Ühijused saaks algupäralise seemne sordi-

parandajate käest ja jagaks selle siis oma liikmete wahel rohken-
damiseks ära. Ühijuse liikmed teeks kasvatamise tööd toimekonna
kontrolli all, mille liikmeteks ühijuse üleüldise koosoleku poolt auu-
ametlikult walitud usaldusmehed ja teaduslikult ette walmistatud
ametnikud oleks. Riivijä kasvatatud seeme läheks hästi puhas-
tatult ja sorteeritult ja idanemisejõuu ja haigusewaba seisukorra
kohta läbi katsutult müügile.

Kagu äranägemised Saksamaal näitawad, wõib sel teel kõige
paremat seemnewilja suurtes hulkaades müügile toimetada, nii et
niisuguse seemne hind ainult 25% wõrd kallim on kui sellesama
wiljatõuu muidune turuhind¹⁾. Selle juures saawad seemnekas-
watajad weel hääd kasu.

Need kõik on ometi asjad, mis meie põllumehi mõtlema
peaks panema. Parandatud sortide tarwitamine tõstaks lõikusi
ruttu, jõudsasti ja odawalt.

Kui kord sellest juttu teha, kuidas lõikusi sordivaliku
läbi tõsta wõib, siis ei saa ka selle kohta mitte waikida, misju-
guses seisukorras seemet meil üleüldse maha külitakse
ja kuidas seda tehtakse. Seeme läheb fagedasti maha, ilma
et selle pääle üleüldse mõeldud oleks, teda kõigepäält umbro-
hust puhastada ja pääle selle ka sorterida. Et seeme
umbrohust puhast olema peab, see on ilma pikema jututa selge.
Aga ka sorterimisel on kaugelt suurem tähtsus kui üleüldi-
selt tutaw näitab olewat. Tugew ja ühtlane seeme annab ka tugewaid
ja ühtlasi taimi. Ühtlased taimed aga annawad wilja, mis ka üht-
lane ja tugew on. Kus alla jäänud taimi wähe on, jääb
on ka wilja hulgas aluseid wähe. Sa see tähendab midagi.

Weel rohkem saawad taimed ühtlased, kui ka külm ja see-
mendamine ühtlane on. Seda nõudmist täidab reaskülm.
Ka see nõuab üleüldist tarwitusele wõtmist.

1) Lähemat selle kohta wõib leida „Põllutöölehes“ 1911, lhf. 212, 213
ja 237. Edasi on M. Põlli sulest huwitawat materjali selle küsimuse kohta
„Põllutöölehes“ 1911, nr. 45, 46 ja 47 ilmunud.

Karjapidamine ja piimatalitus

on tööharud, mille laiendamine ja põhjalikumaks muutmine väga laiades piirides veel võimalik on ja mille tõstmine ühtlasi kõigi teiste põllutööharude pääle põhjalikumaks muutvalt mõjuma peab. Karjapidamine ja piimatalitus on praegu meie kodumaal põlewa mateks päewa küsimusteks. Nende üle kõneldakse ja kirjutatakse palju ja nähtavasti waadatakse just nendes küsimustes kõige wiimasil ajal dige selge pilguga tulewikku. Sellepärast arwan, et siin kohal ainult mõne ühiku tähendusega leppida võib.

Enna meil loomapidamine üleüldse väga ka ja in¹⁾ on, selle kõrwal meie kodumaal aga väga rohkesti loomulikka heinamaid ja karjamaid leidub²⁾, mille parandamine, nagu waremini nägime, loomatoidu loifufi väga tähtsalt tõsta võib, peaks meie kõige päält peetawate loomade arwu tõsta katsuma. Loomatoidu hulga suurendamine ja loomade arwu tõstmine on asjad, mis teineteisega käiklääs käiwad ja meil jääb ainult hoolitfeda, et edasijõudmine nendes asjades mitte liiga pikaldane ei oleks.

Kariloomade arwu suurendamise kõrwal nõuab karjapidamise põhjalikumaks muutmine aga kõigepäält veel, et loomakaswatamine kawakindlalt loomade ja aduste walmistamise jõudu ja jaaduste eneste wäärtust tõstaks. Kodumaa karjapidaja on enesele piimaloomade pidamise ülesandeks seadnud. Piimast tahetakse pääasjalikult wõid walmistada ja seda ilmaturule müügile jaata. Sellepärast on tähtis, et loomad rohkesti piima ja raswaft piima annaks. Et seda kätte saada, on tarwis et põllumehed ennaft terwel kodumaal kariloomade kontroll-ühifusteks ja pulli-ühijusteks korraldaks. Kontroll-ühijused peawad ühifute loomade omaduste ja wäärtuse kohta selgust muretsema. Nemad peawad näitama, misjuguseid loomi üleüldse pidada matjab ja misjuguseid häwitada tuleks, sest et nende pidamine mitte tulus ehk mitte küllalt tulus ei ole. Loomade kont-

1) Alef. Eisenfchmidt, Wäitepõllupidamine Tartu maakonnas lhf. 75 ja edasi.

2) Säälsamas lhf 70—75.

rolli läbi saadud materjali tarvitades tuleb siis ka iseäralise hooliga just hääde piimaloomade järeltulejaid üles kasvatada, kuna nõrgemate loomade järeltulejad seda enam kasvatamisest kõrvale jätta tulevad, mida vähema väärtusega emaloom oli.

Kontroll-ühijuste tegewus peab ühtlane olema. Sellepärast on tarwis korraldus elusse kutsuda, mis kontroll-ühijustele ja nendes tegewatele kontroll-assistentidele töötamiseks tarvilikud juhtnõõrid kätte annab ja nende tegewuse üle walwab. Selle korralduse ülesandeks oleks ka kontroll-ühijuste jaoks tegelasi, kontroll-assistentisid, ette valmistada ja nende teadmisi aegajalt värskendada.

Kontroll-ühijuste kõrval peawad pulli-ühijused selle eest hoolitsema, et vähemalt paremate emaloomade jaoks ka häid isaloomi saada oleks. Pullide walimisel pandagu kõige suuremat rõhku selle pääle, et pullid hääde omadustega ja hääde wane mate järeltulejad oleks, kes ühtlasi oma häid omadusi läbitungiwa jõuga edasi pärandada suudawad.

Kõige selle juures ei pääse põllumehed sellest mööda, et tõuutõõriimuses kindlalt seisukohta võtta ja ka jelles küsimuses oma tööd täiesti kawafindlalt teha. Tänini jelles asjas edasi kestnud korralagedus peab lõppema. Kõik äranägemised jellel põllul näitawad, et ainult jääb loomapidamist kõrgele järjele tõsta võib, kus terve maa ühistel sihtidel ja ühise kawa järele töötab, et ühte tõugu võimaluse järele wälja arendada. Edasi kalduwad kõik äranägemised sinna poole, et kõige rohkem lootusi tõesti häid tagajärgi näha, ifka ainult püüdel on, kohalikkumaafarja wälja arendada. Kõik meie praegused kulturatõund on omad hääd omandused ja hää kuulsuse ifka ainult kui kawa findla paranduse alla wõetud maatõund wõitnud. Ka taimekaswatuses on äranägemised needjamad.

Rõdumaal on õige tähelepanemise wäärt hull karjapidajaid omale maafarja wäljaarendamise lipule kirjutanud. Tegelikult ära tehtud on jelles mõttes weel wähe. Kõik senised wähesed äranägemised kinnitawad aga ainult ühte: maafarja pääle pandud hääd lootused ei näita mitte põhjata olewat. Nii tohiks küll karjapidamise põhjalikumaks muutmise nimel nõuda, et kõdumaa põllu-

mehed ühel meelel kodumaa maakarja parandamist oma ülesandeks teeks. Selle juures tuleks kasvatuse sihiks üles seada loomatõug, mis võimalikult rohkesti piimarasva aasta jooksul annaks ja seda piimarasva selle juures võimalikult odavasti valmistaks.

See on aga töö, mida ilma ühise korralduseta mitte läbi viia ei saa. Tõuuraamatuühitus on tarvilik. Selle ajutamine on kavatsatud. Mõtte teostatagemine ei tohiks end aga mitte liiga kaua oodata lasta.

Karvafindla karja kasvatuse kõrval tuleks ka otstarbekohase loomapiidamise pääle kõige suuremat rõhku panna. Toit, mida loomadele meie taludes antakse, ei olegi iga kord nii halb, ta nõuab vahel ainult sugu täiendust, millest suurt osa omas talus kasvatada võib, aga söötmise viis nõuab parandust. Parandatud toitumise viisi juures tarvitatakse antud toiduained täielikumalt ära ja tagajärg on odavamini valmistatud loomasaadused. Siin on jällegi kontrollühisustel suur ja tänuväärne töö ees.

Lähed nüüd karjapidajate püüdmine jünna, loomasaaduste, iseäranis piima hulka ruttu ja mõjuvalt tõsta, siis on teisel poolt ka selle eest tarvis hoolitseda, et loomasaaduste, esimeses rinnas piima turule toimetamine hää ja tööjuulise korralduse leiaks. Selle kohta on mul siinkohal ainult vähe tarvis ütelda. Ühispiimatalituste ajutamine on praegu üle terve kodumaa täies hoos. Seda asja aetakse asjalikult ja oleks ainult soovida, et liikumine alatud viisil edasi kehtaks. Nõdmustavaks nähtuseks on, et ka ühispiimatalituste keskühitus juba asutatud ja tema põhjusliri finnitatud on, nii et tema juba kõige lähemal ajal oma tegewust alata võib. Keskihijusel on avar põhjusliri ja jääb ainult soovida, et see asutus oma tööpõllu piirides palju kasulikke tööd kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise mõttes ära teeks.

Piimatalitusega käsikäes käib sigade pidamine. Siga on kaugelst kõige parem piimatalituse järiste ära tarvitaja. Valmistatagu piimatalituses ainult võib, nii et kooritud piim järele jääb, millele raske on sündjat äratarvitamist leida, või valmistatagu

ka juustu ja kafeini, nii et ainult piimavesi järele jääb, sigade jaoks saab piimatalitusest igatahes hääd toiduliha. Isegi juustuvesi, mis muudu peaaegu väärtusetu oleks, sisaldab ometi veel 5% ümber piimafuhkurt, kuni 1% ja isegi üle selle munavalge- ja juustu olluseid, ja kuni 1% rasva. Need kõik on kõrge väärtusega toiduained, mida sigade söötmiseks häa kasuga ära võid tarvitada.

Seda silmas pidades tuleks ühes ühispiimatalituste elusse tõusmisega ka sigade pidamist plaanilikult tõsta. Sigade või sea-liha müügile toimetamist ei saa küll mitte teistiti hästi korra saata, kui t a p a = ü h i j u s t e ajutamise teel. Tapa-ühised ajutaks omale tapamajad ja kannaks selle eest hoolt, et liha sinna müügile toimetataks, kus maailmaturg selleks lahti on.

Aiatöö,

wähemalt k a s u t o o w aiatöö on meie kodumaal veel wähe tuntud tööharu. Aga siiski ei pääse meie aiatööst mitte hästi mööda, kui meie oma põllutööd või maapidamist üleüldse võimaluse järele põhjalikult ja ka wiljakaks ja tulutoowaks tahame muuta.

Aiatöö nõuab rohkesti käte tööd. Sellepärast ongi ainult jääb võimalik, aiatööle suuremat õigust anda, kus töödõudu ülearu on, kui maad ainult põlluwiljade kasvatamiseks tarvitada tahetaks.

Kodumaal kaewatakse ju praegusel ajal üleüldse, et töödõustu suur puudus on. See on üleüldiselt asja pääle waadates küll õige, aga kõige selle juures ei saa mitte salata, et ikka üffituid majapidamisi leidub, kus tööd kõigile töödõulistele kätele liiga wähe on, ilma et võimalik või soowitaw oleks, mujalt tööliha otsima hakata. Ütleme näit. noor abielupaar omandab omale wäikekoha, mis just selleks suur küllalt on, et mõlemate töödõudu täielikult ära tarwitada. Nüüd sircub aga üks laps teise järele nii suureks, et töötegemisest osa võib wõtma hakata. Warsti ei ole aga enam igale ühele tööd küllalt. Tuleb emba-kumba, kas üks osa aega ja töödõudu kasuta ära raisata või wäljapoole tööd otsima minna. Arusaadamatel põhjustel oleks soowitaw, et lapsed pikemat aega

kodu jääks. See oleks aga ainult siis võimalik, kui igale ühele tulutoomat tööd jätaks.

Aiatöö võib niisugusel korral raskustest üle avitada. Aiatöö võib väikese pinna pääl palju töödudu ära tarvitada ja ühtlasi tehtud tööd hästi tajuda. Sel mõddul kui perekonna töödud kasvab, laiendatakse aiapidamist. Nii võib perekond suureks kasvada ja ometi ühtekokku jääda, üheskoos tööd teha ja ka üheskoos leiba leida.

Kuna meie igaleühele, kellel maad nii palju on, et ta teda ära harida ei suuda, soovitama peame, et tema ülearuse maa koha küljest ära lahutaks ja teistele edasi annaks, kes teda harida võivad, oleks aiatöö ja ühes sellega ka mesilaste ja sulgloomade pidamine mõjuvaks abinõuks selle vastu, et koht kasvavale perekonnale mitte liiga kitsaks ei jääks. Rõndasama võib neid tööharustid kõigile nendele soovitada, kes ainult väga väikese kohase omandada võivad aga ometi usinasti tööd teha ja kohtu täis süüa tahavad.

Et aiatööle õiget elujõudu anda, on tarvis aiasaaduste turu eest hoolitseda. Sel põllul on veel palju korralduse tööd tarvis teha. Väikese alguse selles mõttes on Tartu Aiaviljaühitus selle läbi teinud, et tema töökoja aiasaaduste ümber töötamiseks ja müügile toimetamiseks elusse on kutsunud. Samasihilised ühijused peaks igal pool kodumaal tööle hakkama. Esiolgu raskendab tööd veel toorematerjali puudus. Aisaadusi on meie kodumaal ainult vähe saada. See seisukord võib aga paraneda ja siis oleks niihästi aiatöö kui ka aiavilja-ühijuste tulevik kindlustatud.

Ühistegemus kui abinõu põllutöö põhjalikumaks muutmiseks.

Seda tähtsust, mis ühistegelisel korraldusel kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise asjus on, on juba mitmel puhul puudutatud.

Ühistegelise korralduse astub jääl tegemusesse, kus ühiku põllumehe jõud enam selleks ei ulata, et ülesannetest jagu saada. Ta ühendab ühikuid jõudusid, kes igaüks ühikult võimetud on,

ühets suureks kogujõuks, ja teeb selleläbi võimalikuks, kõigi oma liikmete tarwidusi korralikult täita.

Kõige wanem, ühtlasi aga ka kõige rohkem sisse juurdunud ühifuste liik meie kodumaal on laenu- ja hoiu-ühifused. Laenu- ja hoiu-ühifuste töö on juba hääd wilja meie kodumaal kandma hakanud. Rahaturul walitjes enne laenu- ja hoiu-ühifuste tegewusesse astumist, vähemalt wäikepõllumehe lühikeseajalise laenu muretsemise asjus, täieline korralagedus. Laenu saamine, kui teda tarwis oli, oli täiesti juhuje asi ja tingimised, millel laenu saadi, olivad enamasti nii rängad, et selleläbi kõik tegewus, mis laenu tarwilikuks tegi, kammitjas oli.

Mõndajama raske oli nendel, kellel wähest mõni hoiukopikas oli, sellele julget ja ühtlasi kasutoowat hoiukohta leida. Kõige paremaks, vähemalt kõige julgemaks, hoiukohaks olivad weel riigi hoiukassad, millel aga see suur puudus on, et nendesse kokkuwoolaw raha kohalikkude laenu-tarwiduste täitmiseks mitte kättejaadam ei ole. Laenu- ja hoiu-ühifuste ajutamine ja senine tegewus on seda seisukorda juba tuntawalt muutnud. Laenu- ja hoiu-ühifused on kohaks, kuhu igaüks rahwalüige, kellel hoiuraha on, seda rahuloldawa protsendiga ja täiesti julgelt hoiule panna võib. Need rahwa liikmed aga, kellel laenu tarwis on, saawad odawalt ja ka muidu häädelt tingimistel tarwilikku laenu ja wõiwad laenatud raha kasutoowalt tööle panna.

Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmine — iseäranis kui see põhjalikumaks muutmine rutuline peab olema — nõuab esimesel ajal rohkesti raha. Ja ka pärastpoole, kui meie põllutöö juba kõrgele põhjalikkuse astmele wiidud on, ei kao laenu-tarwidus mitte ära. Olgugi, et põllupidamine enmast hästi tasub, ajuti on ometi igas majapidamises suuremaid rahajummaid tarwis, milleks jookswad sissetulekud ei ulata ja jääwad peawad jälle laenu- ja hoiu-ühifused aitama.

Laenu- ja hoiu-ühifused on sel teel kodumaa majanduslike jõuu regulatoriks wõi korraldajaks. Nemad koguwad seda raha, mis ühifutel rahwalüikmetel hoiu pääle anda on, et teda nendele edasi anda, kellel raha tarwis on, et teda wiljakates ettewötetes tööle panna.

Üksik rahwaliige peaks oma kohuseks lugema, et tema oma hoiusummad, kui tal niisuguseid on, tingimata Eesti laenu- ja hoiu-ühisustesse hoiule viiks. Kodus hoidmine ei too enesele kasu ja on isegi hädasohtlik, võdrastesse rahaasutustesse ja riigi hoiukassasse mahutamise viib aga raha oma rahva hulgaft välja ja takistab sel teel ettevõtlikkust ja edasijõudmist.

Rahaturu nõuetekohaseks korraldamiseks on tarvis, et laenu- ja hoiu-ühisuste asutamise liikumine edasi kehtaks, kuni meie kodumaal tarvilik hulk laenu- ja hoiu-ühisusi on, et nemad igale rahva liikmele, elagu ta kus kodumaa nurgas tahes, hõlpsasti kättesaadavad oleks.

Edasi on tarvilik, et laenuasutuste keskikorraldus, mille elusse kutsujate kallal meie laenuasutuste asemikud juba pikemat aega tööl on, varsti tegemiseks astuda võiks. See keskkoht peab selgrooks tervele kodumaa laenu- ja hoiu-ühisuste võrgule olema. Selle keskkohta ülesandeks on muu hulgas ka selle eest hoolitseda, et maaparanduse-laenust, mida arvatakse juba lähemal ajal suures mõõdul tarvitama hakataks mitte puudu ei oleks. Juba varemini, maaparanduse küsimusest juttu tehes, tähendasin selle pääle, et laenu- ja hoiu-ühisused ka enne iseäralise maaparanduse kapitali ajutamist juba kergendatud tingimistel laenusid maaparanduse otstarbeks välja andma peaks hakkama. Sellele peaks iseäralise maaparanduse-kapitali asutamine keskkohta juures järgnema, mille ülesandeks oleks, odavat laenu maaparanduste jaoks riigikassast nõutada.

Pääle laenu- ja hoiu-ühisuste, mille ülesandeks, nagu nägime, kodumaa majanduslike jõuu reguleerimine on, on kodumaa põllutöö tõstmiseks veel kaks suurt ühisuste liiki tarvilikud:

1) ühisused, mille ülesandeks pääasjalikult talituse kulude vähendamine ja

2) ühisused, mille esimeseks ülesandeks põllumajanduslike jaaduste valmistamise wiljakamaks muutmine on.

Mitmed ühisuste tüpustest täidavad mõlemaid ülesandeid, aga ometi võiks meie niisugust jaotust ette võtta.

Esimesesje liiki käiks majanduse=ühisused, kauba= tarvitajate=ühisused, masinatarvitajate=ühisu= sed, turba=ühisused, kui nemad kord tulewad, ka raamatu= pidamise=ühisused ja osalt ka kontroll=ühisused.

Majanduse=ühisuste ülesandeks on kõige päält põllu= meestele kõiki põllutöötarbeaineid nagu põllutööriistu ja =masinaid, kunstjõnnikuid, seemneid, rauda jne. võimalikult kõrges hää= duses, selle juures aga võimalikult mõõdukate hindadega kätte muretseada. Riikaua kui põllumehed ennaft mitte ise oma tar= viduste täitmiseks korraldanud ei ole, kannatab tarbeainete kättemuretsemine suurte puuduste all. On eraettevõtja, wõi — nagu see weel sagedamini juhtub — terve eraettevõtjate ahel tarbeainete wabritu ja põllumehe wahel wahetalitajaks, siis ei ole põllumehel mitte kõige vähematgi kindlustust, et ainult kõrg= tarwituse=wäärtusega tarbeained tema kätte teed leiaks. Ma ei taha era=ärimeestele mitte isiklikka etteheiteid teha. Mitte meie kaupmeeste isiklikkudest omadustest ei tule kõige päält kõiki neid puudusi ja hädaohtusi otstida, millega ka kõige häda= lisemate põllutöötarbeainete kättemuretsemine praegu ühenduses on, waid meil on siin nähtustega tegemist, mis tervele era=ärimehe= likule süsteemile omased on.

Era=ärimees ei tee enesele tööle asudes mitte esimeseks üles= andeks põllutöö täitmiseks kaasa awitada, waid tema näeb oma ülesannet — vähemalt oma pääülesannet — selles, et tema oma töödudu ja kapitali tööle pannes ka nõnda töötaks, et see tarwilikku kasu üle jätafs, mis pääle oma ülespidamise ka äri laiendamiseks ja võimalikult ka uute ettevõtete elule kutsumiseks ulatafs.

Üna põllumees üfsikut tarbeasja tema tarwituse=wäärtu= se järele hindab ja tema wäärtust seda suuremaks loeb, mida suurema kasuga tarbeasja põllutöös tarwitada wõib, hindab kaupmees neidsamu asju, kui kaupa, nende, kui nõnda ütelda wõib, kaubitsemise=wäärtuse järele, s. t. selle järele kui palju kaup läbi kaupluse käies tema ettevõttele kasu wõib jaata

Riik ei ole aga mitte igaford ühe asja tarvitamine põllutöös ja ühtlasi ka temaga kauplemine ühtewiisi kasulik. Sagedasti on asi just ümberpööratud. Kuna kaupmehe juures loomulikult faldumus walitsemas on, kaupade hulgaft kõige päält neid laiali laotada ja soowitada, mille päält rohkem wõida wõib, ei paku eraäriettewõttelik põllutöö tarbeainete kättemuretsemine põllumehele mitte kõige wähematgi kindlustust, et ainult hääd, s. t. põllumehe seisukohalt hääd, tarbeained tema juurde teed leiaks. Suurde tuleb weel, et kaupmeestel harilikult ka asjatundmine põllutöö küsimustes täiesti puudub. Põllumeest kui tarbeainete tarwitajat lahutab tarbeainete valmistajateft kahe wahela astunud iseseisew kaupmeeste ahel, kes kaupasid käest kätte edasi andes, waliku juures mida nemad edasi toimetawad, kõige päält ifka ainult jeda silmas peawad, kui hästi nende kaupadega kauplemine ennaft tajub. Põllumehel puudub jelle süstemi juures aga ühendustarbeainete valmistajatega. Temal puudub harilikult ülewaaidegi, misjugukses hääduses tarbeaineid valmistada ja kätte muretjeda wõimalik oleks, tal puudub aga niihästi kui täielikult mõju tarbeainete valmistamise pääle.

Kõiki neid puuduft wõib kõrwale jaata, kui põllumehed ise oma tarbeainete kättemuretsemist korraldawad. Nemad astuwad majanduseühijusteks kokku, waliwad oma keskelt jhatufe ja asjaajajad, kellel mitte ainult kodumaa põllutöö wastu soe jüda ei ole, waid kellel ka tarwilik asjatundmine ei puudu, et ilmaturult ainult jeda wälja walida, mis kohalikule põllutööle igapidi jümmis on ja kellel ühtlasi järjekindlust on, nõudmist ja mõjuawaldusega wälja astuda, kus tööstus weel mitte kõife jeda ei paku, mida põllutööle tarwis läheb. Ainult jef teel on põllumeestel wõimalik, hääd, s. o. kõrge tarwituje-wäärtusega, tarbeainete valmistamist ja kättemuretsemist kestwalt kindlustada. Ei ole meie põllumeestel oma korralduft mitte, jüs on nende terve töö pijut wäga tuule pääle rajatud.

Oma tegeliku töö juures ja reijide pääl on mul nii sagedasti wõimalust olnud, jeda tunda jaada, kui juureks puuduseks jee meie waejela kodumaale on, et meie põllumehed ennaft mitte kuidagi wiisi tarbeainete kättemuretsemise asjus korraldada ei taha.

Et pilku jellesse heita lasta, kui väga tarvilik põllumeestele tugew korraldus on, jutustan järgmise loofese:

Üks Rootsi suurtööstuse ehitajatest seletas mulle kahe aasta eest lausa, et tema jeda kõige suuremaks weaks loeks, kui tööstus masinate valmistamisel põllumeeste soovisid tähele hakkaks panema. Tööstuse ülesanne ei olewat mitte, põllumeest eestkostmise alla võtta ja temale riistu valmistada, mis temale wahest küll kõige kohasemad tarwitada oleks, millest tema aga weel wähe aru saab. Põllumees seistku ise oma kasude eest. Tööstuse ülesandeks olewat selle eest hoolitseda, et tema sse töötama pandud kapital wõimalikult juurt ka ju kannab. Seda ei saawat kunagi kätte, kui põllutööriistu põllumeeste soovide kohajelt valmistada. Tööstuse kaubarwitaja ei olewat mitte põllumees, waid kaupmees ja selle soovide tähelepanemine tajuwat ennaft kõige paremini.

Wabrik, kelle juhataja seletus see on, oli alles paar kuud enne jeda ühele meie kodumaa sadamalinnaš asuwale äriettewõttele suurema jaadetuse (kui öieti mäletan 5000 tükki) atru valmistanud, millest mulle ükšitud filma oliwad puutunud ja millest paremaid igast teise klassi Wene wabrikust ka saada wõib.

Kui imestust awaldasin, et niijuguste riistade eest weel sišseweo tolligi makssta wõib, tähendas tööstuse mees, et Wene sišseweo toll kaupmehele küll 75 kop. puuda päält maksab, Rootsi nimi aga wähemalt 1 rubla puuda päält wäärt on, nii et see ennaft jällegi taju b.

Kui arwanis awaldasin, et niijuguseid puudulikka riistu ometi kejt = walt müüa ei saa, sejt et tarwitamisel nende tõšine wäärtus awalitukse tuleb, sain wastuseks, et neid tingimata ühe aastaga ära müüma peab.

„Ja järgmisel aastal?“

„Siis tehtakse äri äkkede ja kultiwatoritega.“

„Ja siis?“

„Siis otsime meie omale uue ülanurga, kus weel wärste werrega kaupmehi leidub, ja meie Balti ärišöber otsib omale uue kauba, millega töötada maksab. Tööstuse mees ei tohi nii wäiklane olla, et ta ühe müügifohta külge rippuma jääb ja nõndajama ei jää üksgi kaupmees, kes poemehi seifnforrašt förgemal tahab seista, ühe kauba külge rippuma. Šim on jedawörd suur ja inimeje elu jedawörd lühike, et omale pijut liikumise wabadust lubada wõib.“

Bean tunnistama, et mul see ainusejeks juhtumiseks on, kus keegi tööstusemees nii selget keelt kõnelemb on. Wahest tuleb see aga ainult sellest, et see rootslane oma soontes arufordšelt rohkesti „wäršket werd“ woolamas tundis. Mitmed wabrikandid on aga hädaldanud, et raske on, tööriistu ainult põllumeeste nõuete kohajelt valmistada. Walmistamise kulud tõusewad förgemaks ja

kauplejad ei taha kaupa enam käest ära võtta. Põllumeeste nõudmised on aga nii nõrgad, et nemad kaubanduse pääle mitte mõju avaldada ei suuda.

Meie näeme, misjuguuste hädasohtudega praegune põllutöötarbeainete kättemuretsemine ühenduses on ja kuidas see ka tööstuse pääle demoraliseerivalt mõjub. Majanduse-ühijuse tekskorraldatud põllumehed ei tunne neid hädasohtusid enam. Nemad ulatavad oma soovide ja nõudmistega otsekohe tarbeainete valmistajateni.

Täiel jõul saab ühistegelise korralduse mõju aga ikka ainult siis tuntavaks, kui igas käidavamas kohas majanduse-ühijused elusse on kutsutud, suurem hulk kodumaa põllumeestest majanduse-ühijuste liikmeteks on heitnud, ja kõik majanduse-ühijused keskkühijuseks kokku on liitunud.

Keskühijuse põhjusliri on kinnitamisel. Njutise korraldusena on Tartu Eesti Majanduse-ühijuse juures „Ühijuste=Faos=fond“ elusse kutsutud, nii et tarbeainete kättemuretsemise asjus üleüldise korralduse poolest kõik eeltingimised täidetud on, et tähendatud põllul täiel jõul tööd teha. Minult põhjalikmaks peab see tegevuseharu muutuma ja selleks on tarvis uusi kohalikka ühijusi juurde asutada ja kõige päält on tarvis, et põllumehed võimalikult täiearvuliselt majanduse-ühijuste liikmeteks astuks ja kõiki oma tarbeaineid oma majanduse-ühijuste kaudu kätte muretseks.

Kõigist ette toodud põhjustest peaks küllalt olema, et näidata, kui palju parandusi ühistegelise korraldus, põllutöö tarbeainete sisseostmise asjus tuua võib ja kui väga tarvilik oleks, et põllumehed ennast majanduse-ühijusteks korraldaks. Kõigele sellele tuleb aga veel juurde, et majanduse-ühijuste võrk veel laugelt odavamalt töötada võib, kui seda praegune era-ärimeeste sõjavägi teeb.

Kõigepäält võib majanduse-ühijuste võrku palju otstarbekohasemalt ja kokkuhoidlikumalt korraldada, kui see erakaupluste elussetõusmise juures võimalik on. Graettevõtete elussetõusmises valitseb täieline korralagedus. Igauks võib oma poe

awada, kus tal süda kutsub. Ühijest korraldusest, mis tööjõuu, ja kulude kokkuvõidmist silmas peab, ei ole juttugi. Nii on siis võimalik, et meie kodumaal igas väiksemasgi alevikus mitu kümme kauplust töötamas on ja ikka uusi tuleb juurde. Keegi ei saa nende juurdeasutamist takistada, sest iga uue poe avamine on ikka ainult tema awaja oma asi. Kui meie aga kokku arwame, kui palju kõik need era kauplused kokku oma all ruumijid ja inimesi finni peavad, siis on kulud üüride ja ülespidamise poolest väga suured. Üks ainuke uue ühijus võiks kõik ümberkaudsetele elanikkudele tarvilikud kaubad kätte muretseda.

Selleks oleks tal küll suuremaid ja paremini ära seatud ruumijid tarwis, kui üksikutele era kauplustel on, aga ometi jääks need ruumid, olgu nemad kui tahte eeskujulikult sisse seatud, palju väiksemaks ja palju odavamaks, kui kõik need ruumid kokku, mis seltsamal kohal era kaupluste all finni on.

Mõndaasama on ka tööjõuga lugu. Ühijusel kulub wähest jugu rohkem tööjõudu ära, kui kõige suuremalgi kohalolewal era kauplusel. Ühijus wõtaks ainult esimesi jõudu ära ametisse, kes oma tööd põhjalikult tunnawad ja maksaks nendele ka jugu rohkem tasu, kui see era kauplustes wiijiks on, kus ka nõrgemate jõududega lepitakse. Ühijuse ärikohta palga tulu oleks kõige selle juures ka jugu suurem, kui kõige suuremal kohalikul kauplusel. Kuna aga ühijuse kauplusest terve kauba hulk läbi läheks, mida seni paarkümmend era kauplust läbi on suutnud müüa, võiks ühijus oma tööjõudu ometi palju täielikumalt ära tarwitada ja lõpp oleks ikka see, et ühijuse kaupluses ka töökulu kaubaüksuse kohta palju väiksem oleks, kui era kauplustes.

Sgaleüle peab selge olema, kui palju kaupade kättemuretsimine odavamaks peab minema, kui praeguste erapoodide süstemi asemel otstarbekohaselt korraldatud majanduse-ühijuste võrk astuks, mille üksikud müügikohad küll jugu harwemad oleks, kui praegu mõistmata teineteise kõrwa kuhjatud erapoed, mille üksikud müügikohad aga täielikuse, asjatundliku kaubawaliku, diglase ja odawa hinnategemise ja osawa asjatalituse poolest kestwalt ajafõrgusel wõiwad olla, kuna ümberkaudsed põllumehed ise ühijuste liikmetena selle eest hoolitsewad, et korratu ei tuletaks.

Sellega ei ole meie aga veel mitte lõpul. Kõik seni ette toodud parandused maksavad ainult kaupade kättemuretsemise kõige viimase astme kohta. Meil tuleb aga veel arvesse võtta, et kaupade sisseostmine era kaupluste poolt harilikult väga halvasti korraldatud on. Kaubad jõuavad ainult mitme vahetsemiku kaudu kaupmeeste kätte. Selle juures lähewad hinnad kalliks. Igal vahetsemikul on omad kulud katta. Ja need kulud ei ole väikesed, sest suur wõistlus sunnib igajuguseid kulufaid abinduušid läbimüügi suurendamiseks tarwitama (reklame, proowireišjad).

Ühijused wõiwad seda odavamalt teha. Nemad ajutawad üle hulga kofku terve rahwa kohta üheainja keskühijuse ja see ostab kõigile ühijustele, olgu nemad suured wõi väikesed, kaubad sisse. Kesühijus töötab ainult esimeste hallikatega ja ilma oma laduta ainult kohalikkude ühijuste tellimisi koondades. Sellepärast on tema asjaajamise kulud mõeldawalt väikesed, sisseostuhinnad suurte hulkade pärast aga kaugeft odavamad, kui ka kõige juurematelgi era-kaubamajadel, kuna nende läbitäit iftagi tuntawalt wäiksemaks jääb, kui keskühijusel.

Kõige selle juures tuleb meil aga veel filmas pidada, et era kaupluste juures kergeft kurjad nähtused ilmfiks tulewad, mis ühijustes tundmatad on. Tööd hakataffe väikeje asjatundmisega pääle. On mõni aeg tööd tehtud, fiis on pankrot majas. Selle juures kaotawad niihästi suurärimehed, kes kaupafid wõlgu on andnud, kui ka põllumehed, kes wähest wilja wõi lina müünud, raha aga veel mitte kätte saanud ei ole.

Läheb aga afi hästi ja on kaupmees ošaw mees, fiis wõib tema rohkesti wõita. Neid rahafummafid aga, mis niijugune äri-mees omale kofku kogub, oleks ühijus iga aasta oma kaubaostjate wahel ära jaganud ja nende eest oleks uuesti tarbeaineid osta wõidud. Müüd jääwad need summad aga ühe ifiku kätte, kes harilikult oma rahaga kahtlafi spekulatsiooni ettewõtteid käima paneb ja selle juures kõik kaotab.

Uwaliku feltskondliffe kontrolli all seiswad ühijused ei tunne niijuguseid nähtuji mitte. Nemad töötawad ühtlafelt ja kindlalt edasi ja nende tegevus ei kannata ifegi selle all mitte, kui üšfikud

tegelased, kelle õlgadel terve asjaajamine teataval ajajärgul hästi edenenud on, kaduma peaks. Nende ajemele walitakse uued, kes oma tubliduse poolest tuntud on. Grafaupluste juures tähendab aga osawa omaniku surm harilikult terve äri lõppu.

See kõik maksab põllutöötarbeainete kättemuretsemise kohta. Palju karjuvamad on aga praegu puudused põllutöös ja aduste müügile toimetamise asjus. Selles küsimuses parandusi tuua, on jällegi majanduse-ühijuste asi. See on aga weelgi raskem töowili kui tarbeainete kättemuretsemine. Sellepärast tuleb sellega wähemalt niikaua oodata, kuni tarbeainete kättemuretsemine hästi korraldatud on ja kui laialistemal põllumeeste hulkadel arusaamine ühistegelise töö tähtsuse kohta enam ei puudu. On asi niikaugel, siis wõib ühise põllutööjaaduste müügile toimetamise teel põllumeeste sissetulekuid weel tuntawalt tõsta ja põllutööd jelle läbi wiljakamaks muuta.

Kõik mis majanduse-ühijuste kohta üteldud on, maksab enam-wähem ka kaubatarwitajate ühijuste kohta. Wahe on ainult see, et kaubatarwitajate ühijused pääasjalikult ainult selleks asutatud ja ka jündsüd on, et majapidamise ja isikliku tarwituse tarbeaineid kätte muretjeda. Kuna jün kaupadega tegemist on, mida ühelt poolt paljud wäiksemate hulkade kaupa ostetakse, mille tarwitamine teiselt poolt aga terve aasta läbi suuremate wõi wäiksemate kõikumistega edasi kestab, siis on wõimalik, kaubatarwitajate ühijustes wäiksema jduuga, s. t. wäiksema osamakjuga ja wäiksema wastutuse piiriga — hädapärast ijegi ilma wastutuseta — töötada, kui see majanduse-ühijustes wõimalik on, kus palju suuremate summadega ja hooajaliselt töötada tuleb ja kus ühik müük sagedasti mitutuhat rubla suur on.

Maal tuleb kaubatarwitajate- ja majanduse-ühijuste tegevust sagedasti ühendada. Kuidas sellest ülesandeist ühel wõi teisel korral üle saadakse, see käib kohalikkude olude järele ja on korraldajate osawuse asi, seda nõnda teha, et kaubatarwitajate-ühijuse korraldus mitte liiga raskeks, majanduse-ühijuse alus aga mitte liiga nõrgaks ei muutu.

Talituse kulude vähendamiseks wõiwad masinatarwitajate-ühijused tuntawalt kaasa mõjuda. Rehepeksu-ühijuse

sed on meie maal laialt tuntud masinatarvitajate-ühisuse alus-
fuju. Jõuumasinat võib aga veel kaugel täielikumalt ära tar-
vitada, kui pääle peksumasina veel teisi töomasinaid juurde mu-
retseada, nii et jõumasin terve aasta läbi tööd teha võiks. Nii-
sugused masinad oleks kõige päält jahvatuskäigud, saekaatred, freis-
saed ja ka turba masinad — ja nümelt nii hästi turba-põhu, kui
ka põletis-turba masinad.

Sellega oleme aga ühtlasi turba-ühisuste juurde jõud-
nud, mille asutamine praegusel filmapilgul mitmel pool kodumaal
käsil on. Turba-ühisus — kui tema enesele mitte ülesandeks ei
tee, suurt wabrikut siise seada, et turba saadusi ühtlasi suuremal
hulgal müügile saata — ei ole dieti muud midagi kui oma laadi
masinatarvitajate-ühisus ja sümib turbatööstus väga hästi üle-
üldise masinatarvitajate-ühisuse eeskawa piiridesse, kus juures kõiki
töösib üksainukene jõumasin ära teha võib. Sügijel peksetakse
wilja, talwel ja kewadel jahwatatakse, saetakse ja lõhutakse turba
põhku ja suwel lõigatakse ja presjitate turbaid.

Hää korralduse juures võib niisugune ühisus ütlemata kokku-
hoidlikult tööd teha. ühtlasi oleks ka võimalik, aasta otja tubli
masinist ametis hoida ja kaoks praegune, igale peksu-ühisusele tuttav
masinistide puudus. Täienduseks peaks niisugusel masinatarvi-
tajate-ühisusel veel wiljajorterimise-masinad ja wahest ka mehani-
line wiljakuiwatus olema, siis oleks ta igapidi täielik.

Päändumiseks, et niisugune ühisus kestwalt hästi ja oda-
wasti tööd teha võiks, on aga, et temal nõnda rohkesti liikmeid
oleks, et masinate tööjõud liikmete tööga täiesti ära tarvitatud
on. Peksu-ühisusi asutatakse harilikult liiga väikese liikmete hul-
gaga ja mindakse siis wäljapoole liikmeid kasu pääle tööle. See
äriline rehepeksmine kaotab aga uute masinate juurdetulekuga oma
tasuwuse ja kui siis ühisus liiga väike on ja ka naljalt kedagi
enam liikmeks juurde ei saa, sest et igauks ise mõnes väikeses ühi-
suses suure masina kaasomanik on, siis võib niisugune peksu-ühisus
ka õige kallist töötada.

Sellepärast tuleks nõudmiseks üles seada: täiendatagu
peksuühisusi võimalikult mitmekülgsseteks ma-
sinatarvitajate ühisusteks ja kantagu selle eest

hoolt, et liikmete arv nii suur oleks, et masinate tööjõud liikmete tööga täielikult ära on tarvitatud.

Raamatupidamise-ühijuste asutamine oleks tee, kuidas põllumehed omale mitte ainult odavate kuludega korraliku raamatupidamise fiske seada ei võiks, vaid ühes sellega ka raamatupidamise, mis ülevaatlikkuse poolest nii palju pakuks, kui seda üksiku põllumehe ka kõige täielikum ja korralikum raamatupidamine mitte pakkuda ei suuda¹⁾. Ühijuse poolt kokku seatud graafilised ülevaated ühijute tööharude wiljakuse ja tajuuse kohta teineteise kõrvale seatud taludes on nii õpetlikku laadi, et nemad ilma pikema mõtlemiseta iga kohapidaja tähelepanemist selle pääle juhivad, misjughused puudused tema majapidamises olemas on. Ühtlasi näitavad need ülevaated aga ka, milles iga koha loomulikud tugewused seisawad ja misjughused tööharud enast iseäranis hästi tajuda võiks.

Kõik see kokku oleks ometi seda väärt, et talu kohta rublat 10 ehk olgu kas paarkümmendgi aastas wälja antaks, et ühise raamatupidamise kulused katta.

Tööjõu ja talituse kulude kokkuhoidmiseks mõjuwad ka kontroll-ühijused kaasa. Üksainuse kontroll-ametnik toimetab tojinas talus lehmade piimaanni ja piimaväärtuse kontrolli ära ja korraldab ühtlasi loomade toitmist, teda niisjughusele järjele seades, et toidu raiskamist mitte ette ei tuleks, waid kõik talus leiduw loomatoit võimalikult otstarbekohaselt ära tarwitataks. Pääle selle mõjub aga kontroll-ühijuste töö otsekohe selleks kaasa, et karjapidamise wiljakust tõsta. Sellega käiks kontroll-ühijused ühtlasi ka juba nende ühijuste liiki, mille ülesandeks põllumajandusliste jaaduste walmistamise wiljakamaks muutmise on. Sedasama võib ka pulli-ühijuste kohta ütelda. Nemad wõiwad sääl, kus üksikul kohapidajal ainult wähe karja on, teatawat kokkuhoidmist tähendada, kuna üle mitme koha ainult ühte pulli tarwis on pidada. Pääasjalikult tahetakse aga pulli-ühijuste teel tööuupa-

1) „Raamatupidamise-ühijused“. Põllutööleht 1911 nr. 6.

randuse tööd teha ja see oleks jällegi siht, mis karjapidamise wiljakamaks muutmise pääle wälja läheb.

Sellega oleme seda liiki ühijuste juurde jõudnud, mille pää ülesandeks saaduste valmistamise wiljakamaks muutmine wõi üleüldse saaduste valmistamise tõstmine on.

Sellesse liiki käiks kõige päält kui ühijused, kellel ülesandeks on eeltingimisi põhjalikumaks ja wiljakamaks töötegemiseks luua, maaparanduse=ühijused ja kui korda läheb neid elusse kutsuda maaomandamise ja wäikekohtade asutamise ühijused.

Taimetaraswatuse tõstmiseks oleks meil seemnetaraswatajate ühijused väga tarwilikud. Edasi wõiks meil wahest linaharimise ja teised sedalaadi taimesaaduste ümbertöötamise ühijused elusse tõusta (ühistegelise kartuli kuivatamine, tärklise valmistamine). Liatöösaaduste ümbertöötamist ja müügile toimetamist peawad aiawilja=ühijused (konserwi wabrikud) korda saatma jne.

Loomataraswatuses wõiks nõndasama ühistegelise korralduse läbi tööd palju põhjalikumaks, wiljakamaks ja tajuwamaks muuta. Kõige päält oleks tarwilikud looma=tõuuparanduse ühijused ja nendega käsitäes töötawad pulli= ja kontroll=ühijused, edasi loomasaaduste ümbertöötamiseks ja müügile toimetamiseks määratud piimatalituse ja tapa=ühijused. Suurem hulk nendest ühijustest on üfsikutes eripäätükkides juba kõne all olnud. Üfsikutes eriharudes wõiks ühistegelise korraldus weel nii mõndagi parandust tuua.

Meie näeme sellest lühikesest ülewaatest, et ühistegelisel korraldusel meie kodumaal weel laialisi töowäljajid on, mis osalt weel täiesti puudutamata on, ja mis ka sääl, kus juba kõige rohkem ära on tehtud, ometi weel väga palju täiendamist ja põhjalikumaks muutmist nõuawad. Siin on weel palju korralduse tööd teha, enne kui ühistegelise töötamise wiis igasse tähtsamasse töoharusse tunginud on, et neid töoharusiid põhjalikumaks, wiljakamaks ja tajuwamaks muuta.

Ei saa siin kohal mitte sellest mööda, et tähelepanemist selle pääle juhtida, kui raske meil praegusel ajal weel on, ühistegelisi

korraldusi elusse kutsuda ja neid esimestest raskustest üle aidata. Meil puudub laialisemates ringkondades õige waade ühiste tegelise põhjusmõtte pääle weel täiesti. Ühijuste korraldajate ja asutajate pääle waadatakse kui ärilise konsortiumi wõi falkonna pääle, kes üheskoos „ettewõtte“ läima tahawad panna, et äri teha. Neid jäetakse üksi, et kõrwalt waadata, kuidas äri läheb. Seks juhtumiseks, et ettewõtte ei õnnesta, ei taha keegi ühes kahju kanda, ei ka muidu asjasse mässtitud olla. Igaüks teab aga sellega rehkendada, et siis kui asi hästi läheb, midagi teda takistamas ei ole, ikka weel hulka astuda. Ta teab, et asja algatajad ja esimeste raskuste kandjad asja pärast wäljas on ja mitte omakasu pärast ja et nemad ka siis, kui kõik raskused juba wõidetud on, neid mitte tagasi ei tõrju, kes siis ettewaatlikult ja arwustades kõrwale jääwad, kui weel suuri raskusi kanda ja kahjusid karta oli.

Sellepoolest on põhjapanemat waadete ja arusaamise muutmist tarwis. Kui ühes wõi teises asjas walitsew seisuford parandamist nõuab ja äratundmisele jõutakse, et ühiste tegelisel teel seisuforda parandada wõiks, jääb peawad kõik, kellesse asi puutub, kokku heitma, et enuast oma tarwiduste täitmiseks korraldada. Sääb ei tohi keegi eemale jääda, nagu ei puutuks terve asi temasse mitte, enne kui teised esimesed raskused ja wõib olla esimesed kahjud ära on kandnud ja asjaga juba miikangel oldakse, et kahju enam karta ei ole. Ühistegelised ettewõtted on ju oma terve iseloomu poolest omaabi korraldused. Omaabi korralduse iseloom nõuab aga, et igaüks, kellel abi tarwis, ka ise sellest abimuretsemisest osa wõtab. Laialine korraldusest osawõtmine on sellepärast omaabi asutusele iseloomulik. Laialise osawõtmise pääle on ka terve ühistegelise asutuse sifemine korraldus ja asjaajamise wiis põhjendatud. Tõesti hää tagajärjega wõib sellepärast ikka ainult siis töötada, kui osawõtmine terve korralduse kohane on. Jääb osawõtmine wäikeseks, siis kasvawad raskused asjata suureks ja töö tagajärg muutub kahtlaseks.

See on suur põhjusmõttelik wiga ühijuse asutamise korral eialgu kõrwale jääda, et „waadata kuidas asi läheb“ ja alles siis hulka astuda, kui kõik hästi läheb. Kui osawõtmine selle läbi

wäitefeks jääb, ei ole ju terve noore ühifufe tegewus üleüldse mitte loomulik ja ei wõi selle tegewuse juures ka mitte tagajärgi oodata, mis selle kohta tõijse pildi annaks, mida ennaft ühistegeliselst korraldades ära wõib teha.

Häid tagajärgi algusest saadik wõib ühifufe tegewusest ikka ainult siis oodata, kui omaabi põhjusemõttele ustataks jäädakse ja ise selleks midagi tehtakse, et ühistes hädades abi muretseada. Selle juures wõib aga julge olla, et ühistegelise ettevõtte sääl, kus laialised ringkonnad ühiste tarwiduste täitmiseks kokku heidawad, igatahes hää tagajärgjega töötada wõib. Kellel ühifufe hää fikäik ja edukas töö jüdame pääl on, see ei tohi mitte tegewuse ta kõrwal seistes noorele ühifufele kõike hääd soowida, waid tema peab ühistegelaste hulka astuma ja ise kaasa aitama, et noor ühifus edukalt wõiks töötada. Kui igauks walmis on, omalt poolt kaasa aitama, et ühifufe asjaajamist hääle järjele seada, siis ei ole tegewuse hääde tagajärgede juures kahelda.

Sellepärast seatagu ühistegeliste omaabi korralduste elusfekutsumise juures juhtimõtteks üles, et enne kokku heita ja siis tööle asuda tuleb ja peetagu silmas, et see kõige suuremaks weaks ja asjale suureks takistuseks on, kui suured hulgad tegewufeta kõrwalt waatawad ja ainult wäikesel kogufesel kõik asutamise raskused ükji kanda lajewad, et ainult pifa aja järele suurte ohwritega ühifufele kindlat maad jalgade alla wõita, wõi ka seda läbi elada, et noor ettevõtte ojarõtmise puuduse pärast hinge peab heitma.

Põllutöö-hariduse küsimus.

Sellega oleme wiimase, ühtlasi kõige tähtsama, paraku aga ka kõige raskema küsimuse juurde jõudnud. See on põllumehe enese põhjalikumaks muutmise wõi põllutöö-hariduse küsimus.

Selkaiwates päätükkides oleme nii palju küsimusi puudutanud, mis kõik asjatundlikumat ja põhjalikumat käsitamist nõuawad. Ülesanded, mida iga ükfik põllumees enese pääle wõtma peab, ja nõuded ükfik põllumehe kohta on suured ja sagedasti õige kee-

rulijed ja rasked. Ainult põhjalik asjatundmine leiab selle juures õiget teed. Puudulikkude teadmistega võib ikka ainult puudulikkude tööd teha ja ka hoolas ja usin töötegija peab palju omaist töövaevast kasutama maha matma, sest et ta parema teadmise puudusel jägedasti vigasid teeb, mis saagi juurust või töö tasuvust vähendavad. Mida põhjalikumaks põllutöö muutub, seda suuremate kuludega tehakse tööd; seda suurem on võimalus, rohkem võita; seda suuremaks tõuseb aga ka hädaoht, rohkesti kaotada.

Õige tarvilikumaks eeltingimiseks, et põllutöö põhjalikkuses üleüldise edasi jõuda, on sellekohaste teadmiste omandamine — põllutöö-hariduse tõstmine. Ilma selleta jääb kõik tehtud töö ainult poolikuks. Meie võime põllutöö põhjalikumaks muutmiseks küll jõnu teha, mõtte täidesaatjaid ei saa meist aga mitte.

Meil tuleb edasi silmas pidada, et iga üksik põllumees oma majapidamises täiesti ise ise on, ise igat sammu oma töö juures algatama ja ka täide saatma peab. Sellest järgneb, et tarvilikud teadmised igal põllumehele olema peavad. Põhjalik põllutöö kutse-haridus peab üleüldine olema.

Et meie rahva põllutöö kutse-haridust üleüldiselt tarvilikul mõõdul tõsta, selleks on meie kodumaal veel liiga vähe ära tehtud. Meie rahvamajapidamise väline korraldus jõuab kaugelt kiiremini edasi, kui üleüldine ja kutseharidus, mida tarvis oleks, et kõiki neid korraldusi kanda, iseäranis neid ka rasketel aegadel kanda. See kõik võib hädaohlikuks muutuda. Korraldused nagu meie ühistegelised rahaasutused (laenu- ja hoiuühisused), meie ostu- ja müügiühisused (majanduse-ühisused, kaubatarvitajate-ühisused, piimatallituste keskühisused) ja meie saaduste valmistamise ühisused (ühispimatallitused) seda on, võivad ikka ainult siis julgelt ja kerge südamega tulevikku waadata, kui neid rahvas kandmas on, kelle üksikud liikmed nii hästi oma isiklikus koduses töös kui ka avalikus ja seltskondlikes elus hästi asjatundmisega, selge pilguga ja värskel werega oma tööd teevad. See on ainult järele võimalik, kus üleüldine ja ka elukutseline eriharidus kõrgel järjel seisab.

Ma ei tõenda mitte, et meil püüded puuduvad, põllutöö kutsehariduse tõstmiseks midagi teha. Need püüded on olemas ja

meil oleks ka kahtlemata jellel põllul juba hästi rohkem ära tehtud, kui see õhufond, milles meie tööd peame tegema, pisut rohkem sellekohane oleks olnud, et jarnased püüded wilja wõiks kanda.

Aga seda kõike, mis seni sel põllul tehtud on, on wähe, ütlemata wähe, iseäranis siis, kui tähele panna, misjulguse kiirusega meie terve majandusline seisutord wõi struktur muutub. Meie oleme ajajärku jõudnud, mis üfsikult rahwa liikmelt palju suuremat ja põhjalikumat eelharidust nõuab, kui meil seda on.

Mäib, nagu oleks meil terve tähelepanemine praegusel ajal ainult uute korralduste elusse kutsumise pääle pöördud, nii et põllutöö kutsuhariduse tõstmise küsimus enam-wähem kõrwale on jäänud.

Pandagu ometi tähele, misjulguse palawiku-jarnase hooga praegu farjapidamise pääle ülemine ja iseäranis ühispiimatalituste asutamine käimas on. Meil tõuseb iga nädal vähemalt üks uus piimatalituse-ühitus elusse! Mida on aga selleks tehtud, et rahwal tarwiline ettevalmistus oleks, et uues tööharus asjatundlikult, ojawalt ja edukalt tööd teha? Meil loodetakse lehma st kõik. Lehma pidaja kippub aga kahe-silma wahesele jääma.

Sellepoolest on muutust tarwis. Meie wõime aina rõõmuse-tada, et meil korralduse küsimustes nii ruttu edasi jõutakse. Meie peame aga asjast dieti aru saama, kui suured need nõuded eelhariduse ja elukutselise asjatundmise kohta on, mida uued woolud enesega kaasa toowad. Meie ei ole selleks mitte küllalt küpsed, et ilma raskete hädaohtudeta muutuwale olukorrale wastu sammuda. Üleüldine haridus on meie põllumeestel wäikene. Mis aga eriharidusesse puutub, siis wõib küll ilma liialdamata ütelda, et see meil praeguse aja nõuetega wõrreldes niihästi kui täiesti puudub.

Põllutöökoolid, mida põllutöö-kutsuhariduse laialilao-tamiseks nii hädapärast tarwis oleks, puuduvad meil seni weel. Et kõige tungiwamaidgi tarwidusi täita, kuluts meil vähemalt üks põllutöö-keskkool ja umbes 5—6 alamat põllutöökooli ära. Et tohiks mitte wärida, enne kui meil põllutöökoolid käimas on. Üksigi aineline ohwer ei tohiks selleks liiga suur olla. Ja see ei teeks meil aineliselt praegusel ajal tõesti mitte enam ära-

mõitmata raskusi, mõned põllutöökoolid elusse kutsuda. Majandusliste ühijuste arv kasvab meil iga päevaga. Nemad liigutavad suuri summasid. Nende läbikäikude juures iga aasta mõnijaada rubla põllutöökoolide hääks eelarvesse võtta, ei tähendaks mitte suurt ohvrit. „Ohvriga“ ei ole meil siin aga dieti mitte tegemistgi. Põllutöökoolide hääks kulutatud summad kannaks ükshilguses ühijustes ikka ainult hästi kulutatud talituse kulude laadi, wõdi oleks kui wäike kinnitusemaks nende kahjude vastu, mida ühijused omas ärilises tegevuses praegu selle läbi kandma peawad, et nemad õhufonnas töötama sunnitud on, kus ükshilgusel rahwa liikmetel tarwilik kutsuharidus puudub, et tõesti põhjalikult ja wiljakalt omal tööpõllul tööd teha.

Hää on, et meil wiimase kolme-nelja aasta jooksul wõimalikuks on saanud, vähemalt põllutöö-kursusidgi ära pidada ja instruktorigi põllumeeste seltsidesse ja ükshilgusesse taludesse juhatusi andma saata. Kui meie paari wiimase aasta pääle tagasi vaatame, siis on seda ikka juba õige palju, mida põllutöö-kursuste ja instruktorige korralduse läbi kätte on saadud. „Paljuks“ nimetada wõib seda aga ikka ainult tühjuses. Tarwidused oleks kaugelt suuremad, kui nende täitmiseks pakkuda on suudetud. Misjuguist põhjalikumad elukutselisi ettevalmistusi wõiwad siis meie lühikeajalised põllutöökursused, mis harilikult 3 päewa kuni 2 nädalat kestavad, dieti pakkuda? Mendel kursustel on suur wäärtus; suur wäärtus aga ikka ainult nendes oludes, milles meie praegu elame, kus meil igasugune korraldus puudub, et põhjalikumad ja täielikumad elukutselisi haridusi omandada, kui see lühikeajalistel põllutöökursustel wõimalik on.

Tartus on katsetatud pikemaajalisi põllutöökursuseid korraldama hakata. Alasta eest wältas esimene niisugune kursus 2 kuud, tänawu 4 kuud. Peaks sellest warsti 6 kuud ja siis wähest kaks korda 6 kuud (2 talwe, wõdi ka ümarik aasta) saama.

Aga misjuguuste puudustega peawad niisugused kursused praegu weel mõitkema! Õpejõud on kuidagiwiisi kofku aetud. Nüüd puuduwad aga õpeabinõud, puuduwad kõik teaduslised kogud. Töötubadest wõdi laboratoriumidest, mida nii wäga tarwis oleks, et ükshilgud loodusteadusliji küsimusi kuulajatele selgeks teha,

ei ole juttugi. Kui palju oleks see väärt, kui kurgustel tükikene maadgi, oma väite katsetalu oleks. Aga kes tohib mõtetega niikaugele minna? Kurgustel on raske isegi nelja seinaga ja katust pääl leida, et oma tööd teha.¹⁾

Mida võiks siis selleks teha, et meie rahva põllutöö kutsjariduse haledat seisukorda kuigi vähehaaval, jelle eest aga järjekindlalt parandada?

Meie ei saa ka siin mitte teistiti edasi, kui põhjusemõttele ustavaks jäädes, mida meie kõigis teistes küsimustes, mille juures meie viibinud oleme, ka üles seadime: enese juures tuleb pääle hakata. Põllutöö kutsjaridust katsetugu meie põllumehed kõige päält enese harimise teel omandada.

Põllutöökooside elusse kutsjumine on suuremate raskustega ühendatud ja ei võdi veel mitte ette ära näha, kui palju see aega nõuab, kuna meil koolid käima saavad. Tahaks meie ainult neid ootama jääda, siis kasvab meil aeg kindlasti üle päa. Ja kuigi nemad tulevad, ainult koolid ei tee kaugeltgi mitte kõike. Meil peab veel niipalju teisi abinõusid käimas olema, et kooliteadmisi täiendada ja värskendada ja ühtlasi ka neid põllumehi edasi harida, kes mitte kooli läbi teha ei saanud. Tõsiselt edasi saada ja midagi põhjalikumalt ära teha võib ikka ainult see, kes ise liigub ja oma teadmiste laiendamise, osavuse suurendamise ja asjatundmise põhjalikumaks muutmise eest ise kestvalt edasi hoolitseb. Üksigi korraldus ei aita jäl midagi, kus üksik isik mitte ise enese ja oma asja eest väljas ei ole. Sellepärast tuleks meil ka põllutööhariduse küsimuses kõige päält jällegi küsida, mida üksik põllumees omal jõuul oma kutsjariduse tõstmiseks ära võiks teha, et siis, kui see eeltingimiseks on, edasi vaadata, mida teha tuleks ja teha võiks, et kodumaa põllumeestele kutsjariduse omandamist ja omandatud teadmiste laiendamist võima-

1) Gelolewad read olivad juba trüffi antud, kui Tartu Gesti Põllumeeste Seltsi poolt toime pandud 4 kuuliste kurguste lõpetajad Seltsi juhatusele omavahelise korjanduse teel kokku pandud summa ära andsid selle määruisega, et sellele summale teisi juurde nõuutataks ja sellega põllutöö kurguste jaoks omatalu omandataks.

litult hõlpsaks teha ja sel teel selle eest hoolitsema, et meie rahwa hulgas põhjalik põllutöö kutsesharidus üleüldine oleks.

Üksikute abinõude hulgas, mida üksikud põllumehed oma teadmiste laiendamiseks tarvitada võiks, oleks kõige päält meie põllutöö kirjandust nimetada. Mulle heidetakse wahest ette, et see nii väike ja puudulik on, et sellega kuigi kaugele ei saa. Sellel etteheitel on oma jagu põhjust. Meie põllutöö kirjandus on tõepoolest praegu veel ütlemata väikene ja ei paku kangeltsi veel mitte täielikku ülewaadet põhjapanemategi teadmise harude üle. Eesti põllutöökirjanduse kaasamisest on hädapärast tarwis, kui tema wahegi oma ülesannet peab täitma. On põhjust oodata, et lähemate aastate jooksul õige mitmed hääd kirjatööd trükiti ilmuvad ja niiviisi meie põllutöö raamatukirjandus jugu täieneb.

Aga ega ometi see asjalugu, et Eesti põllutöökirjandus väikene on, põhjusteks ei tohiks olla, et teda niihästi kui sugugi ei tarvitata. Põllutöö küsimuste kohta paaristuhandas eksemplaris ilmunud odavad raamatukesed seisawad aastate kaupa raamatukauplustes, ilma et täit trükki ära müüa saaks. Ostjad puuduvad. Mis arwataks niisugustel tingimistel ka täielikumgi kirjandus? Kirjanduse olemas olemine üksi ei laota veel mingisuguseid teadmisi laiali — teda peab ka lugema. Ei ole mitte liig ütelda, et sellepoolest mis põllutöö kirjandusesse puutub, mitte esimeses rinnas kirjanduse väikene kogute kõige suuremate puuduste põhjusteks ei ole, waid see asjalugu, et ilmunud kirjandust nii ütlemata wahet tarvitatakse. Kirjanduse puudumise üle tohiks õiguse pärast ifta ainult see hädaldada, kes ennast juba terve ilmunud kirjandusega hästi tuttawaks on teinud, ja kellel nüüd veel rohkem tarwis on. Meil on lugu praegu aga otse ümberpööratud. Kirjanduse puudumise ja puudulikuse üle hädaldawad need kõige rohkem, kes kunagi waewaks ei ole võtnud, ennast sellegagi tutvustada, mis meil olemas on. Ja kui nüüd erapooletult asja pääle waadata, siis wõib otsija Eesti põllutöökirjanduse põllul nii mõndagi leida, mida kasulik oleks tarvitada. Meie põllutöö raamatukirjandus on ju küll üsna väikene, aga ometi leidub üksikuid suuremaid ja wähemaid

töösid, mis viimase aastakümne jooksul on ilmunud, ja mida kasjuga tarvitada võiks. Mis pärast ei tarvitata neid mitte?

Kõige paremaks peeglipildiks selle kohta, kuidas meie kodumaal põllutöökirjanduse tarvitamisega lugu on, võiks meie põllutöö ajakirjanduse käekäik olla. Kadunud „Põllumehele“ oli omal ajal oma ditseaeg. Tal olewat üle 2000 lugeja olnud. Lugejate arv vähenes. Üteldi, et leht siisuliselt nõrgemaks on jäänud. Arvati et meie teadmistehimulistele põllumeestele põhjalikumate lehte tarvis läheb. Asutati „Põllutööleht“. See kogus omale ka paarituhanda paarisajalise lugejate hulga. Warsti hakkas aga lugejate arv alanema. Üteldi, et toimetuse lehte mitte „ajandute kohaselt“ toimetada ei oska. Toimetaja lahtus. Tema ajemele waliti faks uut, kes kahtlemata toimetuse töö jaoks kõige kohasemad jõuud oliwad, feda üleüldse saada oli. Lugejate arv tõusis esimesel aastal pea-aegu endisele kõrgusele. Oleks arvata mõinud, et nüüd lugejate arwu kasvamine alaliseks nähtuseks jääb, sest et toimetuse tööjõud nüüd igatahes tuger ja toimetuse ise häädes kätes on. Sellewastu peame aga nägema, et nüüd, kus leht oma teist aastat uue toimetuse aegu algab, lugejate arv jällegi tuntawalt alanemas on.

Tallinnasje ajutati „Talu“. Nasta wahetusel lootiwad wäljaandjad lehte 10,000 eksemplaris wälja anda mõimat. Lootused on petnud. Lugejad puuduwad.

Meie õpime aga kõigest nendest nähtustest, et mitte sellepärast trükitud sõnal nii wäikene mõju kodumaa põllutöö kutseharidusliste teadmiste laialilaotamise mõttes ei ole, et meie põllutöö kirjandus ja ajakirjandus nii wähe pakub, waid suurem ja kahtlemata halwawamalt mõjuw on see asjalugu, et pakutud teadmisematerjali wastuwõtmine põllumeeste poolt nii ütlemata leige ja wintske on. Meed meie põllumeeste hulgas, kes sedagi natusest, mida meie praegune põllutöö kirjandus ja ajakirjandus pakub, hoolega lugenud ja tarwitanud on, paistawad teiste hulgas oma teadmiste, oma asjatundmise, laiema filmaringi ja selgitatud waadete ja ka oma töötajajärgede poolest filma ja teawad tõendada, et nemad kuigi kaugale ei oleks jõudnud, oleks nendel need

kirjanduslikud eneseharimise abinõud puudunud, mida nemad meie väikeses Eesti põllutöökirjanduses leidšivad.

Mitte põllutöökirjanduse puudumine ja need puudused, mis meie väikesel kutsekirjandusel on, ei ole esimeses rinnas selle juures süüdi, et meil eneseharimine kirjanduse läbi veel mitte õitsele ei ole lõõnud. Rammitšas oleme palju rohkem selle läbi, et kedagi kirjandust, mis meil on, nii vähe tarvitataks. Rahvast, kes sellega toime saab, et ühteinustgi põllutöö ajakirja hästi elus ei suuda hoida, ei jõua ka kõige täielikum kirjandus mitte edasi viia. Teisiti on lugu säääl, kus kirjanduse tarvitamine elaw on. Säääl võib ka väikene ja võrdlemisi puudulik kirjandus palju kasu saada. Kirjanduse elaw tarvitamine annab ka hääde kirjatööde kirjutamisele ja kirjastamisele märsket hoogu.

Meie näeme, et ka siin terve seisukorra paranemine ainult selle küljes rippub, misjugušt seisukohta üksik põllumees küsimuse kohta võtab. On meil nende põllumeeste arv suur, kes kirjandust hoolega tarvitawad, siis on ka kirjanduse mõju suur ja ümberpöördukt.

Ngatahes on meil ka kirjanduse täienemist hädapärast tarwis. Seda puudust ära tundes on umbes aasta eest väikene „Eesti põllutöökirjanduse ühendus“ kokku astunud, et kawakindlalt selle eest hoolitseda, et häid põllutöösse puutuwaid kirjatöösšid kirjutataks ja wälja antaks. Kuna meil praegu ikka juba oma jagu eriteadlasi olemas on, võib juba loota, et põllutöökirjanduse ühenduse püüded mitte ilma wiljata ei jää. Ma kordan aga veel kord: kirjanduse ilmumine ükski ei tee veel kedagi targaks — teda peab ka lugema.

Teine eneseharimise abinõuu oleks põllutöö kursustel käimine. Sest ajast saadik, kus meil esimesed instruktorig ametisse astušiwad, on võimalus olemas põllutöökursusid toime panna. Ja neid pannaaks toime. Osawõtmine nendest kursustest on paiguti õige elaw. Kui aga silmas pidada, kui vähe meil enese-edasi-harimise abinõuusšid olemas on, siis võiks küll oodata, et nendest kursustest osawõtmine veel kaugelt elawam oleks. Mõnes nurgas saab waewalt niipalju osawõtjaid kokku, et kursust ära võib pidada. Kui halenalkas seisukord sellepoolest mõni kord olla võib,

näitab ühe rahwarikka nurgas ja käidavamal kohal ära peetud kursuse osawõtjate isikute-kokkusead: 1 telegrafist, 2 kaupmeest, 1 pagar, 2 kohtufirjutajat, 2 perepoega, 1 urädniik ja 2 strahhnikku.

Põllutöökurjustest osawõtmine peaks tuntawalt kaswama. Ainult kirjanduse tarwitamine wõib kergesti ühekülgselt teha ja effiarwamisi sisse juurduda lasta. Glaw sõna, näitlikumad seletused ja läbirääkimiste wõimalus kurjustel wõiwad jeda puudust jälle parandada ja selle poolest on kurjustel suur wäärtus.

Umber sellesamas mõttes wõiwad ka põllumeeste seltside koosolekud mõjuda. Põllumeeste seltside töö ulatab aga weel palju kaugemale ja sellepoolest wõiwad põllumeeste seltside koosolekud weel palju mitmekülgselt wäljaarendawalt põllumeeste pääle mõjuda, kui kursused, mille ülesandeks põhjapanewate teadmiste kawatindel laiali laotamine on, kuna põllumeeste seltsid pääasjalikult tegelikka päewaküsimusi käsitawad.

Palju wärskust wõiwad ka õpereiisid tuua. Nendest on wiimastel aastatel õige sagedasti juttu tehtud. Pääle üfsikute katsete on aga mõte seni ifka ainult mõtteks jäänud. Õpereiiside toimepanemist tuleks igatahes laialisemalt forraldama hakata. Nii on jeda wäärt.

Meie põllumeestel on wõimalik, instruktorigi koduselenduuandmisele wiia. Ka jeda filmaringi laiendamise abinõuu tuleks ohtramalt tarwitada. Tehtakse jeda, siis on küll warsti instruktorigest puudus käes. Sellepärast ei tarwitse aga keegi enam mures olla. Kantagu ainult selle eest hoolt, et sellekohastel kefforraldustel rahalistest abinõuudest puudu ei tule ja tarwilik arw asjatundjaid wõib ametis olla. Asjatundjate ülespidamise pääle kulutatud summasid ei tarwitse keegi järele kahjate jeda. Kui nende asjatundjate nõuu järele käidakse, siis tasuwad kõik need kulud ennaft ka rahaliselt auusasti.

Kõige selle juures ei pääse meie aga ühest küsimusest mitte mööda. Põhjalikkude põhjapanewate teadmiste laialilaotamiseks on meil põllutöö koolisid tarwis. Nende elusje kutsumine on meie hädalikumaks ülesandeks. Si ole koolis teadmistele hääd ja põhjalikku alust pandud, siis on kõik muu, enamwähem juhustift laadi kandew enese edasiharimine ainult puudulif

ja oma tõise väärtuse poolest jagedasti küsitaw. Hää on, kui üleüldinegi eelharidus pisut põhjalikum on. Kellel võimalik on, kandgu oma ja oma laste juures võimalikult hää üleüldise hariduse eest hoolt. Ka juhtumise kombel korjatud kutseharidusel on siis rohkem põhjalikkust. Aga kawakindla kutsehariduse eest hoolitsemist ei tee see weel mitte ülearuseks. Ja seda wõiwad ainult hästi korraldatud ja juhatatud põllutöökoolid anda.

Wõib olla põllutöö koolide elusse kutsumine wenib pikale. Siis peaks aga ometi midagi koolide asemel tehtama. Tallinnas ja Tartus, omal ajal ka Rõõs on mõte üles wõetud, sellekohaselt sisse seatud taludes wõi mõisates alalisi pikaajalisi põllutöö kursuseid toime panna. See mõte nõuaks rutulist täidesaatmist. Kursused wõiwad ju ka paariaastased olla ja oleks sel teel võimalik, kursustel õpetust anda nagu koolidesgi. Ühtegi kulu ei tohiks karta, et seda mõtet teoks teha, ja teda ruttu teoks teha.

Lõpusõna.

Gelolevates ridades on rohkesti küsimusi puudutatud, mis asjatundlikumat ja põhjalikumat käsitamist ja elavat tööle hakkamist nõuavad. Küsimused ja tööharud, mida osatatud on, on õige mitmesugust laadi. Ühine on nendele kõigile aga ülesanne ja siht, meie kodumaa põllutööd tõsta ja sel teel meie rahvale majanduslikelt ja kultuuriliselt avaramat tulevikku ettevalmistada. Ühine on kõigile küsimustele ja tööharudele aga ka üks nõudmine. See nõudmine käib iga üksiku põllumehes isiku kohta. Iga üksiku tööharu põhjalikumaks muutmine nõuab töö läbi viijaks ka põhjalikumat põllumeest.

Ja selle ümber keerleb meil terve tuleviku küsimus. Põllumehe isik, tema anded ja osavus, tema ettevalmistus ja asjatundmine, aga ka tema hool, usinus ja meelekindlus jäävad mõõduandvaks selle kohta, mida meie suurt ja jäädavalt luua suudame.

Mitte kahesahalised abrad, täiendatud vedrukultivatorid ja maakaevamise masinad üksi ei sünnita veel kõrgemat maapõhja kulturat. Mitte äratundmine üksi, et nõuete kohaselt haritud maa taimede juurtele kasvamist suurel määral kergemaks teeb ja taimede maapäässetele osadele võimalust annab, seda suuremaks kasvada, ei tõsta veel meie põllutaimede lõikusi. Mitte teadmine üksi, et üks viljasort tuntavalt suuremaid lõikusi ja üks lehm faks korda niipalju piima võib anda kui teine, ei suurenda veel meie põllu- ja karjapidamise viljakust. Alles kõigi nende teadmiste ja äratundmiste õige tarvitamine ja kõigi nende teadmiste ja

äratundmiste pääle rajatud tööviihise kawa- ja järjekindel läbiwiimine wõib meid edasi wiia.

See kõik ei nõua meie ükshikult põllumehelt aga mitte ainult suurt asjatundmist ja tööosawust, waid see nõuab ka suurt hoolt, wäsimata usinust ja kõikumata meelekindlust, ühesõnaga iseloomu. Mitte ainult teadmiste laendamine ei kindlusta meil weel lootusrikas edasijõudmist, waid meil tuleb tõsiselt ka iseloomu kaswatamise pääle mõelda.

Meil loodetakse palju korraldustest, iseäranis ühiste-gewusest ja maakorraldusest. Meie ei tohi ennast aga mitte lootusest petta lasta, et need korraldused palju kodumaa põllutöö ja rahwaelu tõstmiseks ära suudawad teha, kui mitte korraldustes ja korralduste ümber töötawad isikud tublid ei ole. Korraldustel on rassem põllutöös tegewaid isikuid ümber lüua, kui tublid ja tugewatel isikutel nõuete kohaseid korraldusi elusse kutsuda.

Tahame tõsiselt edasi jõuda ja selle juures ruttu edasi jõuda, siis on kõige päält tarwis, et iga ükshik rahwaliige enesele selgeks katsuks teha, kui suur tähtsus terwes rahwaelus ka tema isikul ja tema tööl on ja kui suur wastutus selle poolest ka tema pääl lasub.

Tõsi on, seda on wähe mida ükshik isik ära teha suudab. Kui see wähenegi aga tubli on ja iga rahwaliige tublit tööd teeb, siis on terve rahwa töö tubli, ja rohkem ei ole meil tarwis. Wihmatiba on ka wäikene. Oma mõju poolest ei ulata ta kuigi kaugemale. Kui aga digel ajal üle terve maa wihmatibab, saab wiljarikas aasta.

Meie elame praegu oma rahwa nooruselõwe läbi. Oma maa ja rahwa kultura põllul peame alles põhjapanewat tööd tegema. Igal ükshikul rahwaliikmel on oma osa teha. Ärgu unustagu keegi, oma kõrgemat ülesannet selles näha, et ta jäädawat tööd teeks.

29029

Sind 40 kop.